

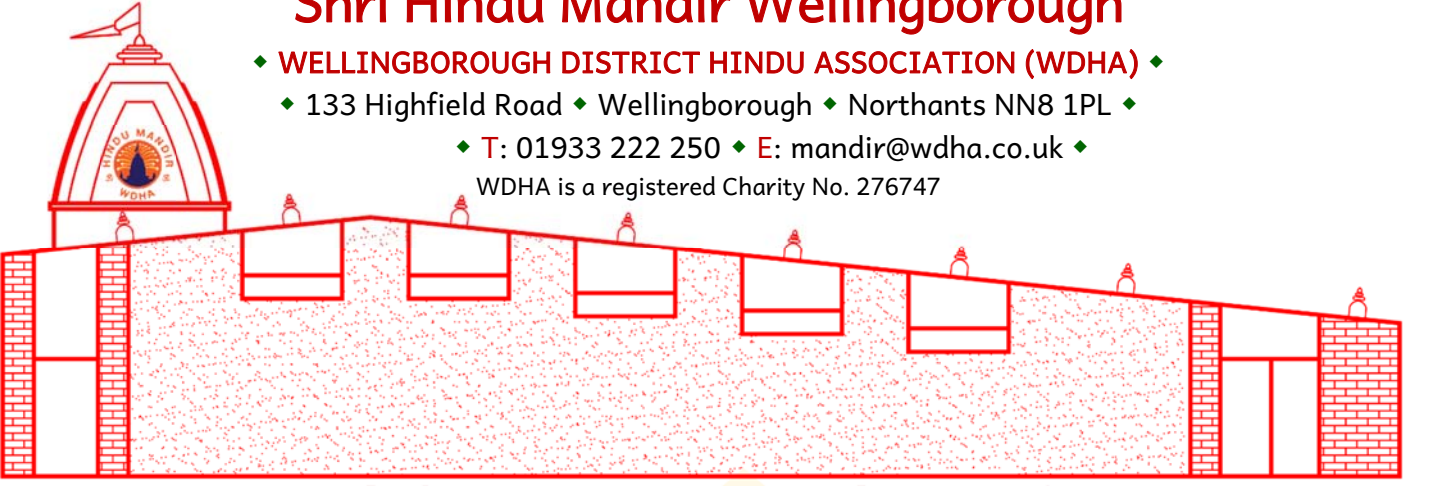
Shri Hindu Mandir Wellingborough

◆ WELLINGBOROUGH DISTRICT HINDU ASSOCIATION (WDHA) ◆

◆ 133 Highfield Road ◆ Wellingborough ◆ Northants NN8 1PL ◆

◆ T: 01933 222 250 ◆ E: mandir@wdha.co.uk ◆

WDHA is a registered Charity No. 276747

શાંત્યેષ્ટિ સંસ્કાર અને પ્રાર્થના

Final Sanskar & Prarthna

ॐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય નમો નમઃ

ॐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય

શિવ શિવ શિવ ॐ નમઃ શિવાય

Contents

અંતિમ યાત્રા.....	4
આપણી જરૂરિયાત.....	4
નિવેદન - બે બોલ.....	6
આ દેશના જનજીવન પ્રમાણે જરૂરી સુધારણા	7
આપણી સુવિધા	8
વિધી માટે જરૂરી વસ્તુઓ.....	9
અંતિમ સંસ્કાર અને પ્રાર્થના.....	10
વૈદિક વિધિ	12
સદ્ગતના આત્માની પરમ શાંતિ માટે પ્રાર્થના.....	15
જૈન હિંદુઓ માટે.....	21
અંજલિ ગીત.....	22
શાંતિ પાઠ	23
Organ Donation – The gift of life... ..	24
Flow Chart No. 1 – Sudden death	26
Flow Chart No. 2 – Expected death.....	27
Introduction – Our requirements	28
Statutory requirements in the UK.....	29
‘Tell Us Once’ Service	32
Who else do I need to inform about the death?	33
Some other regulations in United Kingdom	34
Receiving WDHA bereavement support	34
Assistance WDHA Bereavement Support Group can provide	35
Arrangement of funeral and cremation services	35
Facilities available from WDHA.....	35
Condolences and last respects	35
Floral Tributes.....	35
The Hindu funeral rites	36
Rituals	37
Items required for final rites	38
Traditional funeral rites	39
Vedic funeral rites & hymns	41
Verses from The Bhagavad Gita	45
Viddhi for Jain Hindu.....	48
Anjali Geet	49
Shanti Pathh.....	50
Acknowledgement and references	51

અંતિમ યાત્રા

આજના સમયમાં અને આ દેશમાં રહેતા ઘણાબધા લોકોને ખબર નથી હોતી કે અંતિમયાત્રાની વિધિ શું હોય અને તેની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવી. બધા જ પરિવારોમાં કોઈ અનુભવી વ્યક્તિ હોય કે જેમની સલાહ મુજબ બધુંજ કાર્ય સંપન્ન બની શકે તેવું બનતું નથી કે આ દેશમાં આવીને સ્થાય થયેલા સમાજમાં બધાજ સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેતા નથી. પતિપત્ની અને બાળકો રહેતાં હોય, કેટલાક સ્થળોમાં અભ્યાસ માટે અથવા થોડા સમય માટે આવેલ વ્યક્તિ એકલા જ રહેતા હોય જેનો બીજાં પરિવારો સાથે કોઈ સંપર્ક ના હોય. હોસ્પિટલમાં માંદગીની પથારીએ દેહવિલય થાય તો મૃતદેહની વ્યવસ્થા કરવાની આપણી સંસ્થાને જાણ કરવામાં આવે ત્યારે તમામ જવાબદારી ઉઠાવવાની આપણી તૈયારી હોવી જોઈએ.

આપણી જરૂરિયાત

સતત વિસ્તરતા અને વિકસતા નોર્થસ્ટ્રીટનશાયરમાં આપણા હિન્દુ પરિવારો પહેલા કરતાં વધારે પ્રમાણમાં સ્થાય થવા લાગ્યા છે. દરેક પરિવારને પોતાને યોગ્ય કોઈ સથવારો, ઠેકો અને આત્મીયતા મળી રહે તે રીતે સગાંસંબંધીઓનું સ્વાભાવિક આકર્ષણ રહે. આજથી પચાસ વર્ષ પૂર્વે માત્ર ગણ્યાગાંઠ્યા હિન્દુ પરિવારોએ વેલીંગબરો, નોર્થસ્ટ્રીટન અને આજુબાજુના ગામોમાં વસવાટ શરૂ કર્યો. પોતાની મુખ્ય જરૂરિયાતમાં સુખ શાંતિ અને આનંદોલ્લાસ માટે તેમજ ધર્મના પાયાને મજબૂત રાખવા માટે ભગવાનને પધરાવી મંદિર બનાવવાનું ધ્યેય સિદ્ધ કર્યું. સને ૧૯૬૬માં વેલીંગબરોમાં મંદિર સાકાર થયું અને “ન્યુ ઈન્ડિયા લીગ”ના નામની ઓળખાતી હિન્દુ પરિવારોની સંસ્થાએ “વેલીંગબરો ડિસ્ટ્રીક્ટ હિન્દુ એસોસિએશન” નામ આપીને સમગ્ર નોર્થસ્ટ્રીટનશાયર માટે સંસ્થાનું સ્વરૂપ અને પ્રવૃત્તિઓ વિકસાવી.

વર્ષોની પ્રગતિ પછીથી સંસ્થાએ એક વિશેષ મહત્વનું કાર્ય કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને તેમાં સમગ્ર નોર્થસ્ટ્રીટનશાયરના વિવિધ જ્ઞાતિ મંડળો અને સંસ્થાઓએ અનુમોદન આપ્યું. અને એક ગૃપની રચના કરવામાં આવી, જે “બિરીવમેન્ટ સપોર્ટ ગૃપ” તરીકે ઓળખાશે. જેનો હેતુ આપણા હિન્દુ પરિવારોને સ્વજનના મૃત્યુના વિયોગ સમયે તેમની જરૂરિયાત પ્રમાણે મદદરૂપ થવાનો છે. આ સમય સૌ કોઈના માટે દુઃખદ હોય છે અને આ સંજોગ દરેક પરિવારમાં થતો હોય છે. મૃત્યુના કારણે સદ્ગતના સગાંસંબંધીઓ શોકની લાગણી, વિવશતા, નિરાશા અને અસહાયતા અનુભવે છે. પરિવારમાં શોકની તીવ્ર લાગણીની અસરથી ઉપજતા આઘાતને હળવો કરવા તેમની સાથે રહી મૃત્યુના સમયથી લઈ અંતિમ ક્રિયા સુધીની તમામ બાબતોનું ધ્યાન આપી સર્વ કાર્ય શાંતિથી સંતોષજનક રીતે

સમયસર થાય એ ખ્યાલ રાખવો. આ સમયે ફ્યુનરલ સર્વિસ માટે, પરિવારને ભલામણ કરવી કે આપણી WDHA (મંદિર) સંસ્થા એ ફ્યુનરલ ડાઈરેક્ટર્સ કંપનીની સાથે સગવડ કરેલ છે જે ખુબ જ વ્યાજબી ભાવે કરી શકે તેમ છે. વધારે માહિતિ માટે મંદિર ઓફિસનો સંપર્ક કરવા નમ્ર વિનંતી.

હવે સ્વજનનું મૃત્યુ ઘરમાં થાય કે હોસ્પિટલમાં થાય ત્યારપછી શરૂઆતથી અંત સુધીની બધીજ કાર્યવાહીની સરળ સમજૂતી માટે આ પુસ્તિકા બનાવી છે. આ દેશના કાયદા કાનુન, સગવડતા અને સમય સંજોગો જોઈ આપણા શાસ્ત્ર મુજબ કઈ બાબતો આવશ્યક છે તે વિગતવાર બતાવવામાં આવ્યું છે. ધાર્મિક પ્રણાલિકા પ્રમાણે થતા વિધિ-વિધાનમાં કોઈ ફેરફાર જરૂરી નથી પરંતુ આ દેશમાં આ અંગે મળતી કોઈ સગવડતામાં કે પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર થાય તો સૌ કોઈએ સ્વિકારવું જોઈએ.

આ પુસ્તિકામાં પ્રાર્થનાના મંત્રો અને સદ્ગત પરિવારને આશ્વાસન, દિલસોજી પાઠવવા, હૈયાધારણ આપવા કેટલાક સંદેશ પાઠવ્યા છે, ગીતા અને વેદના સરળ શ્લોકો મુકવામાં આવ્યા છે. સર્વ હિન્દુ, જૈન અને જૈનેતર પરિવારોના લાભાર્થે આ નમ્ર પ્રયાસ સૌ કોઈને મદદરૂપ બનશે તેવી આશા રાખીએ છીએ.

“અંત્યેષ્ઠિ સંસ્કાર અને પ્રાર્થના” પુસ્તિકામાં ખાસ કરીને અગત્યની બાબતોને બતાવવામાં આવી છે. સાદી અને સરળ રીતે સમજાણ આપવામાં આવી છે કે સ્વર્ગસ્થના પરિવારે શરૂઆતથી અંત સુધી બધી વિધી કઈ રીતે કરવી.

આ વિધી કુટુંબના કે સમાજના કોઈ અનુભવી વ્યક્તિ કરાવી શકતા હોય અને આ માટે કોઈ બ્રાહ્મણની જરૂર ના હોય તો તેમ કરી શકાય. મૃત્યુ પછીની વિધિ જીવનનો એક અંતિમ સંસ્કાર છે અને તેની જરૂરિયાત કેમ છે. પૂર્વજોથી આ વિધિ અવશ્ય થતી હોય છે તે સમાજના પરિવારોની અને હાલના યુવક યુવતીઓની સમજ કેળવવા માટેજ ઉંડાણથી નિવેદન કર્યું છે.

શબપેટી ઘરમાં આવે ત્યારબાદ સામાન્ય રીતે શુ કરી શકાય તે પાન ? ઉપર બતાવ્યું છે અને જો કોઈ બ્રાહ્મણ કરવાના હોય તો તે પણ “વૈદિક વિધિ” વિશેના પાન ? ઉપર વિસ્તારમાં બતાવ્યું છે. જોઈ, વિચારીને કરવું.

સ્મશાનગ્રહમાં પહોંચ્યા પછીથી સદ્ગતના આત્માની પરમ શાંતિ માટે તેમ જ મૃત્યુ વિશે વિગતવાર ખૂબજ લંબાણથી કહેવામાં આવ્યું છે. જે સ્મશાનમાં શ્રધ્ધાંજલિ રૂપે ઉદ્બોધન કરવા માટે ઉપયોગી છે પરંતુ સમય અને સંજોગો પ્રમાણે જો અનુકૂળ ન હોય તો માત્ર થોડીઘણી વિગત નોંધી તેટલું જ બોલવું. ગીતા અને વેદોના શ્લોકો જરૂર જેટલા બોલવા. સદ્ગતના જીવન વિશે, તેમના

કાર્યો, સદગુણો વિશે વિધિ કરાવનાર વ્યક્તિ કે કુટુંબના પ્રિયજન બોલી શકે.

મૃત્યુ જીવનનો એક અંતિમસંસ્કાર છે. પૂર્વજોના વખતથી આ વિધિ અવશ્ય થતી હોય છે અને તેની જરૂરિયાત શા માટે છે તે બતાવવા વિગત-વાર નિવેદન કર્યું છે.

નિવેદન - બે બોલ

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની આપણા ઉપર અસીમ કૃપા કહેવાય કે આપણને માનવ જન્મ મળ્યો અને તેમાય હન્દુકુળના સ્વયં સંસ્કારોને પ્રાપ્ત કરીને એક હિન્દુ તરીકેની ઓળખ આપવા ભાગ્યશાળી બન્યા. હિન્દુ ધર્મનું પાલન અને જતન કરવાના સંસ્કારો આપણને પૂર્વજો તરફથી જન્મથી જ મળતા રહ્યા છે.

સંસ્કારણં સમ્પ્રકરણવા સંસ્કાર: એટલે કે શુદ્ધિ કરવી અથવા સારી રીતે નિર્માણ કરવું તેને સંસ્કાર કહે છે. સંસ્કાર એવી પ્રક્રિયા છે કે તેનાથી કોઈ વ્યક્તિ કે પદાર્થ કોઈ કાર્યને યોગ્ય બની જાય છે. અર્થાત્ સંસ્કાર એવી ક્રિયાઓ તથા રીતો છે કે જે કાર્ય કરવાની યોગ્યતા પ્રદાન કરે છે. સંસ્કાર બે પ્રકારના હોય છે, “બાહ્ય સંસ્કાર” અને “દૈવ સંસ્કાર”. ગર્ભ ધારણ અને ત્યારપછીના જીવનભરના સંસ્કારો જે સ્મૃતિગ્રંથો દ્વારા વિશિષ્ટ છે તે “બાહ્ય સંસ્કારો” કહેવાય છે અને પાહ્યજ્ઞ, હવિયજ્ઞ, સોમયાગ વગેરે “દૈવ સંસ્કાર” કહેવાય છે. બાહ્ય સંસ્કારથી માનવમાં બ્રાહ્મણોચિત-શ્રદ્ધિ જેવા ગુણ એમની સમાનતા, એમની સમીપતા અથવા એમનાથી યુક્ત થવાની યોગ્યતાનો વિકાસ થાય છે. દૈવ સંસ્કાર થી દેવો જેવા ગુણો, એમની સમીપતા, એમનાથી યુક્ત થવાની યોગ્યતા અથવા એમના જેવા રૂપ ગુણ વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. આપણા સનાતન હિન્દુ ધર્મ અને માનવ જીવનમાં ગર્ભાધાનથી લઈ જીવનની અંતિમ યાત્રા, સ્માશાનભૂમિ સુધી પહોંચવાની બધી ક્રિયાઓને વેદ મંત્રો દ્વારા સમ્પન્ન કરવામાં આવેલ છે. સંસ્કાર ધર્મબધ્ધ હોવાની સાથે સાથે મનોવૈજ્ઞાનિક આધાર પર પણ સિદ્ધ થયેલા છે. આ કોઈ સામાન્ય પ્રક્રિયા નથી પરંતુ મનુષ્યને સામાન્ય સ્તરથી લઈ પ્રવિત્ર પાવન કરી દિવ્યતાનો આવિર્ભાવ કરાવે છે.

“કાર્ય: શરીર સંસ્કાર: પાવન: પ્રેત્ય ચેહ ચ” આપણો ‘મનુસ્મૃતિ’ શાસ્ત્રગ્રંથ જે ઇત્રીસ જેટલી સ્મૃતિઓમાની સૌથી પહેલી રચના ઈસવી સનની બીજી સદીથી પૂર્વની રચના સ્વયંભુ મનુએ રચેલી છે. એના બાર અધ્યાય (૧૨૧૪ શ્લોક) છે. વ્યવહાર જીવનના વિધિનિષેધો અંગેની તેમજ સમાજને લગતા બધા જ વિષયોની ચર્ચાના અંતે વિવિધ આચાર બતાવ્યા છે. આ શરીરને અપાતો પહેલો સંસ્કાર ગર્ભાધાન અને અંતિમ સંસ્કાર “અંત્યેષ્ઠિ સંસ્કાર” મળીને કુલ સોળ સંસ્કાર છે. માનવના મૃત્યુ બાદ દેશ, કાળ અને પરિસ્થિતીને અનુકુળ થઈ સગા સંબંધીઓએ કર્તવ્ય પરાયાગ થઈ

શાંતિથી સદ્ગતના મૃતદેહને અગ્નિદાહ આપવા સુધીની પૂર્વ તૈયારી વિધિ પૂર્વક કરવી જોઈએ જેથી સદ્ગતના આત્માને શાંતિ અને પરિવારને આશ્વાસન મળે છે. આ જગતમાંથી વિદાય થવાનું છે એ સત્ય હકિકત છે. પંચમહાભૂતમાં દેહ વિલીન થઈ જાય છે. પરંતુ વિદાય થનાર વ્યક્તિને જગત યાદ કરે તેવું જીવન સફળ થયું હોવાય.

આ દેશના જનજીવન પ્રમાણે જરૂરી સુધારણા

આપણે અનુભવી અને માહિતગાર છીએ તે પ્રમાણે ભારતમાં અને આફ્રિકામાં આપણી હિન્દુ રૂઢિઓ અને સગવડતા મુજબ આ અંતિમ વિધિની નાની મોટી તમામ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી આયોજન કરતા. આ દેશમાં, ઈંગ્લેન્ડમાં આવ્યા પછી આ દેશના કાયદા કાનુન, સગવડ, સમય અને સંજોગો મુજબ અંતિમ વિધિ શાસ્ત્રોક્ત રીત કરીએ છીએ. પરંતુ ફ્યુનરલ સર્વિસ કરનાર ડાયરેક્ટરોએ સરકારી નિયમોને આધીન કેટલાક સુચનો કરવાના રહે છે તો તે બાબતોને વિનયપૂર્વક અપનાવી લેવી જરૂરી છે. દા.ત. આપણા વિધિ વિધાન મુજબ કોફીનમાં મૃતદેહ સાથે ચાર શ્રીફળ મુકવામાં આવે છે. શ્રીફળને મુકતા પહેલા તેમાં તીરાડ પાડી એટલે સાધારણ તોડીને મુકવાની ભલામણ કરે છે. કોઈ પણ ચીજ એવી ના મુકવી કે જેને અગ્નિ લાગતાં ફૂટી જાય. મૃતક વ્યક્તિ ચશ્મા પહેરતા હોય તો પહેરાવવા આગ્રહ ન રાખતા ફ્યુનરલ ડાયરેક્ટર સાથે વાતચીત કરી તેમના સુચનોને માન આપવું આપણી ફરજ છે. બદલાતા સમય સાથે આપણા સમાજમાં પણ કેટલાક ફેરફારો કરવાની જરૂર છે. પરંતુ અમારા બતાવેલા સુધારાઓ મુજબ વર્તવાની ફરજ પાડતા નથી પોતાની જ્ઞાતિ અને કુટુંબની રૂઢિ અને રીતિરિવાજ મુજબ શું કરવું તેનો વિચાર કરવો. સુધારા કયા અને કેવી રીતે કરી શકાય તેના કેટલાક ઉદાહરણો બતાવીએ છીએ.

૧ મૃતદેહની શબપેઠીને ઘરમા વિધિ કરવા માટે ભઈ આવ્યા બાદ વિધિ સંપૂર્ણ થતાં મૃતદેહ ઉપર સુંદર વસ્ત્રો, સ્ત્રી હોય તો સાડીઓ અને પુરૂષ હોય તો શાલો નજદીકના સગાંસંબધીઓ ઓઢાડે છે. દા.ત. પુરૂષને કિમતી ઘડીઆળ કે બીજી મનગમતી વસ્તુઓ મુકવાની ઈચ્છા બતાવે છે જ્યારે આ પ્રથા આપણા સામાજીક જીવનમાં દાખલ કરવા પાછળનો હેતુ મૃતદેહના અગ્નિ સંસ્કાર થાય તે પહેલા ગરીબોમાં વહેંચી દેવાનો હતો અને તે રીતે મૃતાત્માને શ્રદ્ધાંજલિ આપતા. સમય પ્રમાણે ફેરફાર કરવા જોઈએ. મૃતદેહની ઈચ્છાને માન આપ્યું પરંતુ શબપેઠીમાં બધું જ ભસ્મ થઈ જાય તે કરતા ગરીબોને દાન આપવું કે તેટલીજ રકમનું યોગ્ય જગ્યાએ દાન આપવું હિતાવહ રહેશે.

૨ મૃતદેહને શ્રધ્ધાંજલી રૂપે મોંઘા ફુલોનાં બુકે ચઢાવી પૈસાનો વ્યય કરવો તેનાં કરતાં એટલીજ રકમ ધર્મદા કરી શકાય.

૩ મૃતદેહને બુઠની જોડી પહેરાવવી તે પણ શોભતુ નથી. આપણા શિષ્ટાચાર પ્રમાણે કોઈના ઘેર આવા અશૂભ પ્રસંગે જઈએ ત્યારે બૂઠ ચંપલ ઘરની બહાર દાઢીએ ઈએ. મૃતદેહને સ્નાન કરાવ્યા બાદ દેવસ્વરૂપ માની તેનું સન્માન કરીએ ઈએ તો તે દેહને શા માટે બુઠ પહેરાવવા?

૪ જે કુટુંબમાં સ્વજનનું મૃત્યુ થયું હોય ત્યાં લોકભાગણીને કારણે સગાસંબંધીઓ તથા મિત્રો સદ્ગત પરિવારને આશ્વાસન અને દિલાસો પાઠવવા સવાર થી સાંજ સુધી ગમે તે સમયે બેસવા જતા હોય છે. તો એ પરિવાર માટે અગવડભર્યું ગણાય જે તે પરિવારનો અંગત કામકાજનો સમય જાળવાતો નથી તેના કરતાં બપોરનો ૨:૦૦ થી ૬:૦૦ અને રાત્રે ૯:૦૦ થી ૧૧:૦૦ નો સમય કુટુંબની અનુકૂળતા મુજબ નક્કી કરવો જોઈએ જેમાં ભજન, કિર્તન, ધૂન કે ધાર્મિક વાચન થઈ શકે.

જો અનુકૂળતા હોય તો ફ્યુનરલ પહેલાં કે ત્યારપછીથી બેસાણુ કે પ્રાર્થનાસભા ગોઠવી સર્વ સંબંધી, સ્નેહીઓ એક જ દિવસે નક્કી સમયે મળવા આવે તેવી જોગવાઈ કરવી જોઈએ અને સમાજે તેવી વ્યવસ્થા સિદ્ધારવી જોઈએ.

આપણી સુવિધા

“વેર્લીંગબરો ડિસ્ટ્રીક્ટ હિન્દુ એસોસિએશન”ની સુંદર વહીવટીય સગવડ માટે મંદિર અને કોમ્પ્યુનિટિ સેન્ટર સતત કાર્યશીલ રહે છે. કોમ્પ્યુનિટિ સેન્ટરમાં અનેક જાતની પ્રવૃત્તિઓ થતી હોય છે તેમા ય આપણા હિન્દુ સમાજમાં કોઈ પરિવારમાં સ્વજનનો દેહવિલય થાય ત્યારે અંતિમ યાત્રા/ફ્યુનરલ ની સગવડતા માટે વિના મુલ્ય વ્યવસ્થા કરી શકાય છે ફક્ત ફ્યુનરલનો દિવસ નક્કી થાય તેની સાથે જ હોલ મેળવવા કોશીશ કરવી. આજ રીતે “પ્રવાસી મંડળ”નું મહાન પણ સમાજની સગવડતા માટે છે.

બીજી વાત, કોઈપણ પરિવારમાં સ્વજનનો દેહવિલય થાય તે દિવસથી ભઈ પરિવારની ઈચ્છા મુજબ ઘરમાં જ ભજનસત્સંગ કે પ્રાર્થના કરવા માટે એક જ કલાકના સમયને ધ્યાનમાં રાખી “આત્માશાંતિ” પ્રાર્થનાની નાની પુસ્તિકા બનાવી છે જેમાં પ્રાર્થના, મંત્રો અને સહેલાં ભજનો મુકેલાં છે તે આપણા હિન્દુ મંદિરમાંથી મેળવી શકાય છે જે ઉપયોગ કરી પાછી આપવી.

વિધી માટે જરૂરી વસ્તુઓ

મૃતદેહને ઘેર લાવતાં પહેલાં અગાઉથી એક વાસણમાં બધી વસ્તુઓ તૈયાર રાખવી અહીં બતાવેલી વસ્તુઓની જરૂર રહે, છતાં પણ સંજોગવશાત્ કોઈ વસ્તુ ન હોય તો મનદુઃખ ન કરવું.

બીજું સમાજના કે પરિવારના ચંદન
રીવાજો અનુસાર કોઈ બાબત અબીલ
જરૂરી લાગે તો કરી શકાય. ગુલાબ
કંકુ

ચોખ્ખા

તલ

જવ

સુખડનો હાર

સુખડના નાના લાકડા ૪

ગંગાજળ

ખીચડી (દાળચોખ્ખા) સફેદ કાપડના નાના ટુકડામાં બાંધી રાખવી
સોનું અથવા ચાંદીનો નાનો ટુકડો વિધિ શરૂ થતા પહેલા
મોઢામાં રાખવામાટે

પવિત્રી વીંટી-દર્ભમાથી, એક જાતના ઘાસમાંથી બનાવવી
સફેદ કપડુ, ૨ નંગ અઢી મીટર

લાલ કપડુ ૧ નંગ અઢી મીટર ; જરૂર હોય તો

રાખડી, બહેન-ભાઈ ના સબંધી માટે

મીઠોળ, કુંવારા માટે

કંઠી અથવા તુલસી માળા

ગૌમુત્ર

નાળિયેર ૪

તુલસી પાન

દિવો-દિવાસળી

અગરખતી

બટર ૪ પાકીટ

છુટા ફુલ, ધરો

પિંડ જવ અથવા ચોખ્ખાના ભોટના બનાવવા (૫ નંગ)

તાજા ફુલનો હાર પહેરાવવો હોય તો

ટીસ્યુનું બોક્સ ૧

શાંતિમ સંસ્કાર અને પ્રાર્થના

સદ્ગતના આત્માની શાંતિ માટે અને પરિવારના સૌ કોઈ સંબંધીઓને આશ્વાસન મળે તે માટે જરૂરી.

ગયેલ જીવ, આજે જીવ મટી શીવ બન્યો છે. સદ્ગત આત્માના તપ, સાધના અને સત્કર્મોના આધારે પિતૃઓ સાથે યોગ્ય અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે અને નિષ્પાપ બની ઉત્તમ શરીર ધારણ કરીને આ સંસારમાં બાકી રહેતા શુભકર્મો કરવા પુનઃ અવતરે તેવી ભાવનાથી સદ્ગત આત્મા માટે શાસ્ત્રોક્ત વિધાન પ્રમાણે આગળની વિધિ કરવી.

મૃતદેહ ઘેર લાવતા પહેલાની તૈયારી

૧. મૃતદેહને ઘેર લાવીને જે રૂમમાં, જે સ્થળે રાખવાના હોઈએ તે જમીન ઉપર થોડું ગૌમુત્ર છાંટવું જેથી કરીને તે જગ્યા પવિત્ર થાય. ત્યારબાદ તેના પર સવા મીટરનું સફેદ કપડું પાથરવું અને પાથરેલા કપડા ઉપર ઓમ ॐ અથવા સ્વસ્તિક 卐 ભીના કંકુથી દોરવો અને થોડા ચોખ્ખા, કોરૂ કંકુ અને ફુલ પઘરાવવા.
૨. આગળ જાણાવ્યા મુજબ વિધી માઠ તૈયાર કરેલી વસ્તુઓ. છુટા ફુલ વગેરે એક નાના ટેબલ ઉપર એવી રીતે રાખવા કે જે વિધિ કરતી વખતે સહેલાઈથી લઈ શકાય.
૩. ઘરના સર્વે કુટુંબીજનોને હાજર રાખવા.
૪. મૃતદેહનું કોફીન (શબપેટી) ઘેર આવે ત્યારે ઘરમા લાવતી વખતે શબપેટીને પગના ભાગથી પ્રવેશ કરાવવો. તેવીજ રીતે વિધિ પુરી થતા પગનો ભાગ આગળ રાખી ઘરની બહાર શબ પેટી લઈ જવી.

મૃતદેહની શબપેટી ઘેર લાવ્યા પછીની વિધિ

૧. મૃતદેહની શબપેટી ગોઠવતી વખતે માથાનો ભાગ ઉતર દિશા તરફ રાખવાનું ખાસ ધ્યાન રાખવું અથવા રૂમની સગવડ પ્રમાણે રખાય.
૨. પ્રગટાવેલ દિવો મૃતદેહની જમાણી બાજુ આવે તે રીતે મૃતકના કે શિવજીના ફોટા પાસે મુકવો. બધી વિધિ જમાણી બાજુ ઉભા રહી કરવી. દિવા પાસે ઘઉં કે અનાજ રાખવું.
૩. નજીકના સગાઓમાથી એક વ્યક્તિએ ફુલથી કે નાગરવેલના પાનથી ‘ઓમ નમઃ શિવાય’ બોલતા બોલતા મૃતદેહ ઉપર પાણીનો સાધારણ છંટકાવ કરવો.
૪. પછીથી મુખમાં ગંગાજળ મુકવું અને તુલસીપત્ર મુકવું. તેના ઉપર સોનાની કરચ મુકવી. મૃતાત્માને કપાળ ઉપર ચંદનનો ભેપ કરવો અને કંઠી અથવા તુલસી માળા પહેરાવવી. મુખમાં ગંગાજળ મુકતી વખતે ઓમ કૈશવાય નમઃ - ઓમ નારાયણ નમઃ - ઓમ માધવાય નમઃ બોલવું.

૫. ત્યાર પછી નીચે મુજબ સંકલ્પ કરવો.... અઘ, દિવસ દા.ત. સોમવાર પક્ષ, એટલે શુકલ પક્ષ કે કૃષ્ણ પક્ષ જે હોય તે, માસ એટલે કારતક, માગશર જે માસ ચાલતો હોય તે અને તિથિ બીજ ત્રીજ કે જે તિથીએ વિધિ કરીએ છીએ તે બોલતાં મૃતકનુ નામ..... જો ગોત્ર ખબર હોય તો તે બોલવું અથવા ‘કશ્યપ’ ગોત્ર બોલી શકાય. પ્રેતસ્ય, પ્રેતત્વ, નિવૃત્યર્થ ઉત્તમલોક પ્રાપ્ત્યર્થ અહમ્ ઔર્ધ્વ દૈહિક કર્મ કરિષ્યામી બોલતા બોલતાં પિંડમાંથી એક પિંડ ઇતી ઉપર મુકવો, બીજો પિંડ પેટના નીચેના ભાગે, ત્રીજો પિંડ ઇતી અને પેટના જોડાણ આગળ, ચોથો પિંડ પેટ ઉપર અને પાંચમો પિંડ માથા આગળ રાખવો. પિંડદાનના સમયે કોઈએ રડવું નહિ. દિકરીઓએ ચાંદણો કરી ગંગાજળ આપવું.
૬. તેવી જ રીતે જમાણી અને ડાબી બાજુ ખભા આગળ તેમજ જમાણા પગ આગળ અને ડાબા પગ આગળ એક એક નાળિયેર મુકવા.
૭. ત્યાર બાદ એક એક બટર પાકીટ ૪ નાળિયેર મુકેલા છે તેની પાસે મુકવા.
૮. ત્યાર બાદ ચંદનનુ ભાકડુ અથવા ચંદન પાવડર ડાબા પડખે મુકવા. શરીરની ઉપર તલ, જવ કે હવન સામગ્રી હોય તો પઘરાવવી. અબીલ ગુલાબ કંકુ વગેરે છાંટવું. છેલ્લે પુષ્પહાર પહેરાવવો. ખીચડી (દાળચોખા) ની બનાવેલી પોટલી જમાણી બાજુમા મુકવી ખાસ કરી ઘરનાં બધા સ્વજનો પુષ્પહારને સાથે મળીને પહેરાવે.
૯. ત્યારપછી અંગત કુટુંબીજનો ચાર પ્રદક્ષીણા કરે, મૃતદેહને ફેરા ફરતા છુટા કુલ મૃતદેહ ઉપર મુકતા ઓમ નમઃ શિવાયની ઘુન બોલતા જાય. છેલ્લે એક દિકરો સળગતી અગરબતી ભઈ ચાર ફેરા ફરીને જમાણા પગના અંગુઠાના નખને અડાડી ત્યાંજ બુઝાવી પગ આગળ મુકી દે. ત્યાર પછી અંગત કુટુંબીજનો મૃતદેહના જમાણા કાનમાં ૩ વાર ઓમ. ઓમ. ઓમ. બોલી અને મનમાં જે કહેવું હોય તે કાનમા કહી દે. પતિ સ્વર્ગવાસ થયા હોય તો પત્નીએ નાકની કડી અને બંગડી ઉતારી મૃતદેહના હાથ આગળ મુકી દેવી.
૧૦. ત્યાર બાદ હાજર રહેલા સૌ કોઈ મૃતદેહના દર્શન કરવા એક પછી એક ભાઈનમાં આવે, મૃતદેહ ઉપર કુલ પઘરાવે.
૧૧. બધી વિધિ થઈ ગયા બાદ મૃતદેહ ઉપર ઘરનું પહેલું કપડું ઓઢાડે. પછીથી બીજુ કઈ રીવાજ પ્રમાણે ઓઢાડવાનું જણાય તો તેમ કરવું. અને અંતે સવા વારનું સફેદ કપડુ ઓઢાડી દેવું.
૧૨. થાળીમાં બાકી રહેલ સામગ્રી, કુલ વગેરે મૃતદેહની પાસે મુકી દેવી. જમીન ઉપર પાથરેલુ જે કપડુ હતું તે પણ સંકોળી ભઈ શબપેટી બંધ કરતા પહેલા શબની બાજુમાં મુકી દેવું.
૧૩. ઘુન ચાલુ જ રાખવી તેમજ અંજલી ગીત ગાવું.
૧૪. મૃતદેહની શબપેટી બંધ કર્યા પહેલા કુટુંબમાંથી કોઈ વ્યક્તિએ ત્રણ વખત બોલવું “વૈકુંઠવાસી (મૃતકનું નામ) ના સર્વે વૈષ્ણવજનોને જય શ્રી કૃષ્ણ”. જવાબમાં જય શ્રી કૃષ્ણ

બોલાશે.

૧૫. મૃતદેહની શબ પેઠી ઉપાડે ત્યારે “**રામ બોલો ભાઈ રામ**” બોલવું. ઘરના આંગણે વિસામો આપવો. જે સ્ટેન્ડ ઉપર ઘરમાં પેઠી રાખવામાં આવી છે એ સ્ટેન્ડ ઘરના આંગણે રાખી તેના ઉપર પેઠી મુકી વિસામો આપવો કે જેથી પેઠી ઉપાડવામાં સહેલાઈ રહે. એવી જ રીતે સ્મશાનના આંગણે સ્ટેન્ડ ઉપર પેઠી મુકી વિસામો આપવો. ત્યારપછી ખાતે ઉપાડી **રામ બોલો ભાઈ રામ** બોલતા પ્રાર્થના હોલમાં ભઈ જવી.

જીવનની અંતિમ યાત્રા માટે ની ઘરની વિધિ અહીં પુરી થાય છે

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

ખાસ નોંધ: આજ વિધિ માટે ઘરમાં જો સગવડ ના હોય તો હોલમાં અથવા ફ્યુનરલવાળાના ચેપલમાં જઈને કરી શકાય. સગવડ અને સમય પ્રમાણે સગાવહાલા પુરતી રાખવી. બીજાં ભાઈ બહેનો સ્મશાને જાય. આ જ વિધિ મહારાજ વગર કોઈ પણ ભાઈ કરી શકે.

ૐ નમ: શિવાય, ઓમ નમ: શિવાય, ઓમ નમ: શિવાય,

ૐ નમ: શિવાય, ઓમ નમ: શિવાય,

ૐ નમ: શિવાય, ઓમ નમ: શિવાય, ઓમ નમ: શિવાય,

ૐ નમ: શિવાય, ઓમ નમ: શિવાય,

શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:, શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:, શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:,

શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:, શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:,

શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:, શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:, શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:,

શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:, શ્રી કૃષ્ણ શરણં મમ:,

વૈદિક વિધિ

જો કોઈ કર્મકાંડ કરાવનાર બ્રાહ્મણ પાસે કે કોઈ અનુભવી પાસે કરાવવી હોય તો આ પ્રમાણે વૈદિક વિધિ કરી શકાય.

મૃતદેહના અગ્નિદાહ પહેલાં નીચે મુજબની કાર્યપ્રણાલી અનુસરવાની છે.

૧. અંતિમ વિધિ સમય, સ્થળ અને સંજોગો પર આધાર રાખે છે. પહેલાં તો ફ્યુનરલ ડાયરેક્ટર પાસેથી સદ્ગતનો દેહ (મૃતદેહ) ઘેર લાવવો.
૨. મૃતદેહનું માથું ઉત્તર દિશા તરફ અને પગ દક્ષિણ દિશા તરફ રાખવાં.
૩. અંતિમ વિધિ કરતી વખતે અંગત સગાંસબંધીઓને બોલાવવાં.
૪. દીપ પ્રગટાવી તેને મૃતદેહની જમાણી બાજુ માથાની નજીક રાખવો.

૫. દીપ પાસે થોડા ઘઉં કે અનાજ રાખવું.

૬. **પિંડદાન** - નજીકનાં સગાંએ જમાણી બાજુ બેસીને અગર ઉભાં રહીને સદ્ગતને પિંડદાન કરવું. પિંડના ગોળા બાજરી, ઘઉં, તલ અને ખાંડના મિશ્રણથી બનાવાય છે. પિંડદાનની વિધિ સમયે કોઈએ રડવું જોઈએ નહિ.

અંત્યેષ્ઠિસંસ્કારની સાથે ૫ પિંડદાન આપવામાં આવે છે. આ જીવનના એક કઠોર સત્યને માન્યતા પ્રદાન કરે છે. જીવચેતના શરીર સાથે બંધાયેલી નથી. તેને સંતુષ્ટ કરવા શરીરગત સંકુચિત મોહ છોડવો જરૂરી છે. જીવાત્માની શાંતિ માટે, વ્યાપક જીવ ચેતનાને તુષ્ટ કરવા માટે મૃતકના ભાગનાં સાધનો અર્પણ કરવામાં આવે છે. પિંડદાન આ પરંપરાને ચાલુ રાખવા પ્રતીક રૂપે ગણાય છે.

ક્રિયા અને ભાવના: એક એક પિંડ જમાણા હાથમાં લેવા. તેના પર ફૂલ, દર્ભ, જવ, તલ, અક્ષત વગેરે ચડાવીને મંત્ર બોલવો. મંત્ર પુરો થાય કે તરત જ અંગૂઠા તરફથી (પિતૃતીર્થમુદ્રા) પિંડ બતાવેલા સ્થાન પર ચઢાવવો. ભાવના કરવી કે જીવાત્માનું હિત તથા સંતોષ આ શરીર સુધી જ સીમિત નથી, તેના પાછી પાણ છે. તેના વ્યાપક હિત અને સંતોષ માટે પ્રયત્ન કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૧. પ્રથમ પિંડ: ઘરની અંદર, શબ સંસ્કાર કર્યા પછી સંકલ્પ બાદ આપવો. તેપેટુ પર મૂકવો.

...નામાહં...મૃતકનું નામ ... મૃતિસ્થાને શવનિમિત્તકો ભ્રમદૈવતો વા, એષ તે પિણ્ડો, મયા દીયતે, તવોપતિષ્ઠતામ્ ।

૨. બીજો પિંડ: બીજો પિંડ પેટ પર મૂકવો.

...નામાહં...મૃતકનું નામ ... ધ્વારદેશે, પાન્થા નિમિત્તકો, વિષ્ણુદૈવતો વા, એષ તે પિણ્ડો, મયા દીયતે, તવોપતિષ્ઠતામ્ ।

૩. ત્રીજો પિંડ: રસ્તામાં વિશ્રામના સ્થાને આપવો જોઈએ. તેમ ન થઈ શકે તેથી આ પિંડ છાતી અને પેટના જોડાણ ભાગ પર મૂકવો.

...નામાહં...મૃતકનું નામ ... ચત્વરસ્થાને ખેચરનિમિત્તક એષ તે વિણ્ડો, મયા દીયતે તવોપતિષ્ઠતામ્ ।

૪. ચોથો પિંડ: આ પિંડ નીચેનો મંત્ર બોલી છાતી ઉપર મૂકવો

...નામાહં...મૃતકનું નામ ... સ્મશાનસ્થાને વિશ્રાન્તિનિમિત્તકો, ભૂતનામ્ના અર્ધદૈવતો વા, એષ તે પિણ્ડો મયા દીયતે, તવોપતિષ્ઠતામ્ ।

૫. પાંચમો પિંડ: આ પિંડ મસ્તક પર મૂકવો

...નામાહં...મૃતકનું નામ ... ચિતાસ્થાને વાયુ નિમિત્તકો યમ દૈવતો વા, એષ તે પિણ્ડો મયા દીયતે, તવોપતિષ્ઠતામ્ ।

૬. ત્યાર પછી નીચે બુજબ સંકલ્પ કરવો :-

અથ દિવસ.પક્ષ. માસ. વગેરે બોલવાં, નામ સ્વર્ગસ્થ ગોત્રસ્ય (ગોત્રની ખબર ન હોય તો કાશ્યપ ગોત્ર બોલાવવું). પ્રેતસ્ય, પ્રેતત્ત્વ, નિવૃત્ત્યર્થ

ઉત્તમલોકપાપ્ત્યર્થ શઘ્મ ઔર્ધ્વદૈહિક ઠર્મ કરિષ્યૈ ॥

૮. ત્યાર પછી અંગત સગા ફૂલ કે ઘાસનાં તાગખલાં વડે મૃતદેહ પર પાણી છાંટતાં નીચેના મંત્ર બોલે:-

ૐ આપો હિષ્ઠા મયોભુવસ્તાન ઉર્જૈ દધાતન મહેરુગાય ચક્ષાસે ।

ૐયો વઃ શિવતમો રસસ્તસ્ય ભાજયતે હ નઃ ।

ઉશતીરિવ માતરઃ તસ્મા અરંગમામવો યસ્ય ક્ષયાય જીન્વથ ।

આપો જનયથા ચ નઃ ।

૯. પછી ગંગાજળમાં તુલસીપત્ર બોળી ગંગાજળનું ટીપું સદ્ગતના મુખમાં મુકતાં ત્રણ વખત નીચેના મંત્રો બોલવા..

૧. **ૐ નમો કેશવાય**

૨. **ૐ નમો નારાયણાય**

૩. **ૐ નમો માધવાય**

તુલસીમાળા મૃતાત્માના કંઠમાં પહેરાવી કપાળ પર ચંદનનો લેપ કરવો અને ચંદનનું ભાકડું અને પાવડર બાજુમાં મુકવાં . પછી શરીરને અગ્નિહોત્રની જેમ નીચેના મંત્રો બોલતાં જવ,તલ સાથે આહુતિ આપવી.

ૐ પ્રજાપતયે સ્વાહા, ઈદં પ્રજાપતયે ન મમ ।

ૐ ઈન્દ્રાય સ્વાહા, ઈદં ઈન્દ્રાય ન મમ ।

ૐ અગ્નયે સ્વાહા, ઈદં અગ્નયે ન મમ ।

ૐ સોમાય સ્વાહા, ઈદં સોમાય ન મમ ।

ૐ યમાય સ્વાહા, ઈદં યમાય ન મમ ।

ૐ મૃત્યવે સ્વાહા, ઈદં મૃત્યવે ન મમ ।

ૐ બ્રહ્મણે સ્વાહા, ઈદં બ્રહ્મણે ન મમ ।

૧૦. આ પછી (ધીની) -ધીને બદલે જવ તલ- ત્રણ વધુ આહુતિ નીચેના મંત્રો સાથે આપવી.

ૐ ભૂઃ સ્વાહા, ઈદં અગ્નયે ન મમ ।

ૐ ભુવઃ સ્વાહા, ઈદં વાયવે ન મમ ।

ૐ સ્વઃ સ્વાહા, ઈદં સૂર્યાય ન મમ ।

આ પછી હવન સામગ્રી સાથે આહુતિ આપી નીચેના મંત્ર બોલવા.

ૐ આયુર્વજ્રેન કલ્પતામ્. પ્રાણો યજ્ઞેન કલ્પતામ્

शङ्कर्यज्ञेन कल्पताम् श्रोत्रं यज्ञेन कल्पताम्
वाग्यज्ञेन कल्पताम् मनो यज्ञेन कल्पताम्
आत्मा यज्ञेन कल्पताम् ब्रह्मा यज्ञेन कल्पताम्
ज्योतिर्यज्ञेन कल्पताम् स्वर्ग्यज्ञेन कल्पताम्
पृष्ठं यज्ञेन कल्पताम् यज्ञो यज्ञेन कल्पताम् स्वाहा ॥

११. आ पृथी सूङ्गं नाणियेर लेवुं तेमां तल्ल अने धी नाप्पी, क्पाण पर राप्पी नीयेनो मंत्र
भोलवो:

असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा, ज्वलतु पावके.

१२. आ मंत्र भोली नाणियेर कायलीमां वघेलुं धी मुझी प्पला आगण मुझी देवी.

ॐ वसोः पवित्रमसि शतधारं,

ॐ वसोः पवित्रमसि सहस्रधारं, देवस्त्वा सविता पुनातु,

ॐ वसोः पवित्रेश शतधारेण सुप्तव कामद्युक्त्वः स्वाहा ।

१३. आ पृथी मृतदेहने स्मशानभूमि पर लक्ष् जवो. रस्तामां नीयेना मंत्रो भोलवा.

राम नाम सत्य है,

हरि ॐ तत्सत्,

ॐ नमः शिवाय,

श्री राम जय राम जय जय राम.....

सद्गतता आत्मानि परम शांति माटे प्रार्थना

सद्गतनी अंतिम यात्रामां उपस्थित सर्व स्वजनोने उद्बोधन अने सद्गतने श्रद्धांजली
आप सर्वने विनंती करवानी के आ होलमां हाजर छीये त्यां सुधी आपना मोब्बाएल्ल झोन बंध
राप्पशो.

ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्

ॐ त्रयंलकं यजामहे सुगंधिं पुष्टिवर्धनम् ॥

उर्वारुकमिव बन्धनात् मृत्योर्मुक्षीय मातृमृतात् ॥

हाडडी पाकतां छूटे वेलाथी सहेजे यथा ।

तथा मुह्त करे मुजने मृत्युथी मृत्युंजय ॥

त्रिनेत्री शिवने लज्जये सुगंधी पुष्टिवर्धक ।

अमृतथी न करे वंचित, हे विश्वेश्वर शंकर ॥

હાલા સ્વજનો...

આજે આપણે સ્વર્ગસ્થ નામ.....અટક..... ની અંતિમયાત્રામાં ઉપસ્થિત થયા છીએ જેઓ તારીખ..... દિવસ.....ના દેવલોક પાછા છે.

પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા ભોલેનાથ શાસ્ત્ર સદાશીવ, શીવશંભુ, આશુતોષ ભગવાન શીવશંકર એવા અનેક નામધારી હરહર મહાદેવને આપણે અંતઃકરણથી પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આ વસમી વિદાયની દુઃખદ પળોમાં પરમાત્મા સદ્ગતના દિવ્ય આત્માને પરમ શાંતિ આપે અને તેઓશ્રીના પરિવારના નાના મોટા સ્વજનો, કુટુંબીઓ, સ્નેહિઓ અને મિત્રવર્ગને આ ઉંડો આઘાત જીરવવાની શક્તિ આપે. સદ્ગત પ્રત્યેની ભાગણી અને અહોભાવ સાથે સદ્ભાવથી કરેલી પ્રાર્થનાને પરમાત્મા જરૂરથી સ્વીકારશે તેવી અદક્ષ શ્રદ્ધા છે.

આજે સ્વર્ગસ્થાનું પંચમહાભુત પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એવાં પાંચ તત્વથી બનેલું આ શરીર ક્ષણવારમા પાંચ તત્વોમાં ભળી જશે.

મૃત્યુ એ અનિવાર્ય છે તેમાથી કોઈપણ પ્રાણીમાત્ર છૂટી શકતું નથી અને તેના નિવારણ માટે કોઈપણ ઉપાય નથી. પરમાત્માની આ અકળ ગતિને આપણે ઓળખી શકતા નથી. આદિ અને અંત, ઉત્પત્તિ અને લય, ઉદય અને અસ્ત, સર્જન અને વિસર્જન, જન્મ અને મૃત્યુ, નિરંતર બનતી ક્રિયા છે. તેમાથી ઉગરવા એટલે કે આ દુઃખને ભુલવા એવો સત્સંગ કરીએ કે મૃત્યુનો સ્વીકાર કરવાનું આપણે શીખી લઈએ. જે જીવનનું સત્ય છે તેનો અમે સ્વીકાર કેમ ન કરીએ! જ્યારે આપણે જન્મનો ઉત્સવ મનાવીએ છીએ તો મૃત્યુનો શોક ન કરતા તેનું સ્વાગત કરવું જોઈએ.

ગોસ્વામી તુલસીદાસના “રામચરીત માનસ”માં એક પછી એક અગ્યાર લોકોના મૃત્યુની ચર્ચા કરેલી છે તે બાબતને સમજી લઈએ તો વર્તમાન જીવન ઉત્સાહ પૂર્ણ બની જાય. મૃત્યુનો ભય, શંકા, સંકોચ દૂર થઈ જાય અને સુખદુઃખ ના વિચારો છૂટી જાય અને મૃત્યુ સ્વયં મોક્ષ બની જાય. મોક્ષ એટલે સુખ અને દુઃખનો અંત, વર્તમાન નો મોહ, ભુતકાળ નો શોક અને ભવિષ્યની ચિંતા દૂર થઈ જાય છે. મૃતદેહને ફુલનો હાર પહેરાવો કે ન પહેરાવો કોઈ ફેર પડતો નથી. તે દરેક બાબતનો સ્વીકાર કરે છે.

પૂજ્યશ્રી મોરારીબાપૂએ મૃત્યુ વિશે “માનસ મૃત્યુ” ના વિષય ઉપર “રામચરીત માનસ” ના આધારે શાસ્ત્રોક્ત વિદ્યાનો ખતાવી સાત દિવસની કથા તેમની સરળ શૈલીમાં કરેલ છે. કથામાં સમજાવે છે કે આપણી જીજીવિષાઓ, કામનાઓ, ઈચ્છાઓએ મૃત્યુને ભયાનક બનાવ્યું છે. મૃત્યુનો ડર દરેક વ્યક્તિના મનમાં ઘર કરી ગયો છે. જન્મથી આરંભાયેલી જીવન યાત્રા મૃત્યુ સાથે પુરી થાય છે. જીવન માં જે ઘટના બનવાની છે તેને સમજવા, તેનો સ્વીકાર કરવાની તૈયારી રાખીએ તો જીવન મહોત્સવ બની જાય છે. તેને માંગલિક બનાવી શકાય છે. જરૂર છે માનવતાની, મન, વાણી અને કર્મમાં શાલિનતા ભરી હોય તે માનવતા. ખીજી વાત શુભ શ્રવાણ. જ્યારે શ્રેષ્ઠ

ચરિત્રનું, રામ ચરિત્ર, કૃષ્ણ ચરિત્ર, શિવ ચરિત્ર, દૂર્ગા ચરિત્ર, મહાત્માઓના ચરિત્રનું શ્રવાણ કરીશું. તે સાંભળવાથી, પ્રસન્નતા પ્રગટ થાય. ત્રીજી વાત શ્રદ્ધા. કથાઓ સાંભળવામાં પણ શ્રદ્ધા જોઈએ. શ્રદ્ધાવાન હોય તે જ્ઞાન ઉપલબ્ધ કરી શકે. ચોથી વાત પુરુષાર્થ. જે કોઈ કાર્ય કરીએ તેમાં માનવતાથી શરૂઆત કરી શુભ દર્શન, શુભ શ્રવાણ અને પુરુષાર્થ સુધી પહોંચનાર અજર અમર બની જાય છે.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણએ સંસારને મૃત્યુનો સાગર કહ્યો છે. પ્રુથ્વી ના ત્રણ ભાગમાં પાણી છે, જ્યારે એક ભાગમાં જમીન છે. આવા એક ભાગને પણ શ્રી કૃષ્ણએ મૃત્યુનો સાગર કહ્યો છે. આપણા શાસ્ત્રોમાં દેવદેવતાઓએ સમુદ્રમંથન કર્યાની કથામાં ચૌદ રત્નો પ્રાપ્ત થયાની વાત જાણીએ છીએ. તો સંસારનાં મૃત્યુરૂપી સાગરમંથન વીશે વિચાર કરીએ. સમુદ્રમંથનમાં મંદરાચલ પર્વતનો રવૈયો ભ્રમ મંથન કરેલું છે. તો આપણે શાસ્ત્રનો આધાર ભ્રમ મંથન કરવાની જરૂર છે. તેમાંથી પહેલું રત્ન શાંતિરત્ન મળે છે. મૃત્યુ જેનું થાય છે તે શાંત બની જાય છે. મોક્ષ મળે કે ના મળે તે દૂરની વાત છે. પણ સંસારમાંથી કોઈનો પણ જીવ છુટે એટલે તેને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. બીજું “પ્રાપ્તિ રત્ન”. જીવ પરમગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. કૈવલ્યધામ, મોક્ષધામ, નિર્વાણધામ, હરિધામ, ગોલકધામ જેવું નામ આપવું હોય તે આપીએ પરંતુ જીવ જૂનું શરીર છોડી નવા શરીરને ધારણ કરે છે - એટલે કે મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્રીજું રત્ન છે - મૃત્યુ પછી મરનારને સૌ યાદ કરે છે તેની પ્રશંસા કરે છે. અનાસક્તિ ચોથું રત્ન છે - વ્યક્તિ મૃત્યુ પામે એટલે કોઈપણ પ્રકારની આસક્તિ રહેતી નથી. મૃતદેહને કુલોની પથારી પર રાખો કે જમીન પર રાખો કે પાણી પર રાખો કંઈ જ ફેર પડતો નથી આ મહત્વનું રત્ન અનાસક્તિ છે. પાંચમું ભક્તિરત્ન - એ રત્ન એવું છે કે મરનાર વ્યક્તિમાં ભલે ભક્તિ પ્રગટ થાય કે ન થાય પરંતુ તેની આજુબાજુવાળામાં ભક્તિ અવશ્ય પ્રગટ થાય છે. તેવા સમયે રામસ્મરણ, હરિસ્મરણ થાય છે. મરણના મૃત્યુ સમયે તેના મુખનું તેજ વધે છે, તેજસ્વી ભાગે છે પરમાત્મા મૃત્યુનો દરવાજો ખોલે છે. મંગલમંદિર ખોલોની વાત ત્યાં થાય છે આત્માજ્યોતિ પ્રગટ થાય છે. જે જ્યોતિએ પુરી જીંદગી સંસારની વિષમતાઓથી ઠક્કર લીધી હતી. સંસારના વૈમનસ્યથી ઠક્કર લીધી હતી. અવા મૃત્યુના દરવાજા કાળ નથી ખોલતો પરમાત્મા ખોલે છે. તે તેજસ્વીતા તે છઠ્ઠું રત્ન છે. અને સાતમું રત્ન ધૃતિરત્ન મળે છે એટલે ધૈર્ય ધારણ કરવું. કોઈના મૃત્યુ સમયે લોકો ઉતાવળ કરે છે. મરનાર વ્યક્તિને ધૃતિ નામનું રત્ન મળે છે તેને શાંતિ હોય છે. તેને આપણે ડેથ (death) કહીએ છીએ પરંતુ તે ડેપ્થ (depth) છે તેને સમજવા ઉંડાણમાં જવાની એટલે કે મંથનની જરૂર છે. તેમાં રહસ્ય વધારે છે. જે તેને સમજે છે તે અમૃતનો કળશ ભરી બહાર આવશે કારણ કે આપણે મૃત્યુની સંતાન નથી આપણે અમૃતની સંતાન છીએ. મૃત્યુ તો નિશ્ચીત છે. જીવન જીવવાના પાઠ શીખવાની જરૂર છે. જે વાત નિશ્ચીત છે તે માટે રડવું શા માટે? આનંદ થી વધાવી લો.

મૃત્યુ યજ્ઞ છે, હવન છે. આપણે તેને અમંગળ માનીએ છીએ તે એક યજ્ઞની પ્રક્રિયા છે. પરંતુ મોતની ભયાનકતાની વાતો કરતાં કરતાં મનુષ્યને એક જાતનો ડર પેસી ગયો છે. તેથી મહાપુરુષો કહી ગયા છે કે આવા સમયમાં રામ સ્મરણ ની જરૂર છે. રામ સ્મરણથી મરણ ઉપર વિજય

મળે છે. હરિ સ્મરણથીજ એ ડર જશે અને નવા જીવનનો શુભઆરંભ થશે. આવા દુઃખના સંજોગોમાં શરીરની સ્થિરતા અને મનની ધીરતા ખુબ જરૂરી છે. તનની સ્થિરતા અને મનની ધીરતા માટે સમજણ અને સમયની ખુબ જ જરૂર છે. જીવનમાં જ્યારે સમય હોય છે ત્યારે સમજણ હોતી નથી. અને જ્યારે સમજણ હોય છે ત્યારે સમય હોતો નથી. સ્મરણ મહર્ષિએ આ શબ્દો સમય અને સમજ સાથે સંયમ શબ્દ ઉમેરીને કહ્યું કે તનની સ્થિરતા અને મનની ધીરતા માટે સમય, સમજ અને સંયમ ખુબ જ જરૂરી છે. પૂજ્યશ્રી મોરારીબાપુએ અડધી સદીની અનુભવ યાત્રા બાદ વિનમ્રતાથી ચોથો શબ્દ ઉમેર્યો તે છે સ્મરણ. સમય, સમજ અને સંયમ સાથે હરિ સ્મરણ એટલે કે ભજન, સંકીર્તન હશે તો મરણ મહોત્સવ બની જશે. મરણને મહોત્સવ બનાવવા માટે શ્રવાણ-મરણને પ્રલબ્ધતાથી ભરવા માટે સ્મરણ અને મરણ આપણને ડરાવે નહિ. શોક ન કરાવે તેથી કરી કોઈ જ્ઞાની પુરુષના શરણમા રહેવું જોઈએ.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાનો ન્યાય છે કે શ્રુતિપરાયાણ થાઓ, મહાપુરુષોના વચનોને સાંભળો, ભગવત શ્રવાણ કરો. હરિ સ્મરણ કરો જેથી મરણનો ડર રહેશે નહિ. સત્સંગથી શોક રહેશે નહિ, મૃત્યુ જ આપણને મુક્તિ માર્ગ બતાવશે, મૃત્યુ જ સ્વયં મોક્ષ બની જશે.

ભગવાન યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણએ અર્જુનને જ્યારે ઉપદેશ આપ્યો ત્યારે સમગ્ર જીવાત્માને બોધ આપ્યો કે શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતાના આધારે સમજવા પ્રયત્ન કરો કે આ શરીર નાશવંત છે, શોક કરવા યોગ્ય નથી, બુદ્ધિમાન પંડિતો, જે મૃત્યુ પામ્યા છે અને જે બુદ્ધિમાન પંડિતોના પ્રાણ ગયા નથી તેઓ સર્વે કોઈ મૃતાત્મા માટે શોક કરતા નથી. તેઓને ખબર છે કે એક દિવસે તેઓના પ્રાણ પાણ જવાના છે. સુખદુઃખ, ઠંડી અને ગરમી નો અનુભવ કરનારી ઈન્દ્રિયોને અને વિષયોનું સુખ મળવું તો અનિત્ય છે, વિષયોના સંયોગથી મળતા સુખને યાદ કરીને માનવી વ્યાકુળ બને છે, પરંતુ એ સુખ કાણભંગુર, ક્ષણિક, જુદું અને નાશવંત છે. વિષયોના સુખો હંમેશાં મળશે નહિ કારણકે ઈન્દ્રિયોની ક્ષમતા એવી ને એવી રહેશે નહિ. શરીર સંસ્કારોને આધીન છે અને સંસ્કાર મન ઉપર આધીન છે. મનનો સર્વથા નિગ્રહ થવો, અચલ, સ્થિર રહેવું અને અંતિમ સંસ્કારનો વિલય થવો એજ ક્રિયા છે. સંસ્કારોનો સ્તર તુટી જવો એ જ શરીરનો અંત છે. આ આત્મા કોઈ કાળે જન્મતો નથી અને મરતોય નથી. આત્મા સત્ય છે, નિત્ય છે, શાશ્વત અને પુરાતન છે. શરીરનો નાશ થવાથી આત્માનો નાશ થતો નથી. આપણે કોણ છીએ? આત્મા! આપણે આત્માના અનુયાયી છીએ. આત્મા, પરમાત્મા અને બ્રહ્મ એક જ છે. દેશ વિદેશમાં માનવમાત્રમાં આત્મા જ એક સમાન હોય છે. માટે વિશ્વમાં કયાંય કોઈ આત્માની સ્થિતિ અપાવનારી ક્રિયા જાણતું હોય અને તેના ઉપર ચાલવા માટે ક્રિયાશીલ અને પ્રયત્નશીલ હોય તો તે ફક્ત સનાતનધર્મી જ છે. પછી તે પોતાને પ્રસ્તી, મુસલમાન કે યહૂદી અથવા બીજું કોઈપણ ગણાવતા હોય.

મહાભારતના યુદ્ધમાં અર્જુનનો પુત્ર અભિમન્યુ મૃત્યુ પામેલ ત્યારે અર્જુન ખુબજ શોક કરે છે ત્યારે ભગવાન કૃષ્ણએ આપેલ ઉપદેશનું શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં નશ્વર શરીર અને આત્માનો ભેદ બતાવતા કહ્યું છે કે:-

न ज्ञायते म्रियते वा उदाशिनं नायं
 भुत्वा भविता वा न भूयः।
 अशो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो
 न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥

આત્મા કદિ જન્મ ભેતો પાગ નથી, અને મરતો પાગ નથી તેમજ પ્રથમ જન્મ ભઈને પછી પાગ જન્મ ભેશે એમ પાગ નથી. એ અજન્મા છે. સર્વદા નિત્ય છે, એક સ્વરૂપ છે, સનાતન છે, અને જે પ્રથમ હતો તે જ છે, શરીર હણાયે પાગ તે હણાતો નથી.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૨ શ્લોક ૨૦

वासांसि जृष्टानि यथा विहाय
 नवानि गृह्णाति नरोऽपराधि ।
 तथा शरीराणि विहाय जृष्टान्यन्यानि
 संयाति नवानि देही ॥

જેમ મનુષ્ય જીર્ણ વસ્ત્રનો ત્યાગ કરીને બીજા નવીન વસ્ત્ર ધારણ કરે તેવી જ રીતે જીવાત્મા જીર્ણ શરીરનો ત્યાગ કરીને, બીજાં દિવ્ય શરીરને ધારણ કરી લે છે, માટે જીર્ણ દેહના નાશમાં શોક કરવો યોગ્ય નથી.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૨ શ્લોક ૨૧

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोभयति मारुतः ॥

આત્માને શસ્ત્ર કાપી શકતાં નથી, અગ્નિ બાળી શકતો નથી, વળી એને જળ પલાળી શકતું નથી અને વાયુ શોષણ-સુકવી શકતો નથી.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૨ શ્લોક ૨૩

જાતસ્ય हि ध्रुवो मृत्युध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
 तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोथितुमहसि ॥

જે જન્મ લે છે તેનું મૃત્યુ અવશ્ય થાય છે, અને જે મરણ પામે છે, તેનો જન્મ પાગ નિશ્ચય થાય છે, માટે જે અવશ્ય થવાવાળું છે, તેમાં તારે શોક કરવો ઉચિત નથી.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૨ શ્લોક ૨૭

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ।
 अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवता ॥

હે ભારત! મનુષ્ય-આદિ જે સકળ ભૂત છે, તેની પ્રથમાવસ્થા પ્રકૃતિ છે, મધ્યમાવસ્થા મનુષ્યાદિ છે, અને અન્તની અવસ્થામાં પુનઃ સુક્ષ્મ અવસ્થા પ્રકૃતિરૂપ થાય છે. માટે આવા અનિત્ય અવસ્થાવાળા દેહાદિકનો શું શોક કરવો? અર્થાત જન્મ ભેવા પહેલા પુત્ર, મિત્ર-આદિ પ્રાણીઓનું નમરૂપ ન હતું અને મરણ પછી પાગ નામરૂપ રહેતું નથી. માત્ર મધ્યમાં જ નામરૂપ દેખાય છે; તે પાગ મિથ્યા છે, તો એવા પ્રાણીઓના વિષયમાં શોક કરવો જોઈએ નહિ.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૨ શ્લોક ૨૮

त्वमादिदेवः पुरुषः पुराण स्वमस्य

**विश्वस्य परं निधानम् ।
वेत्तासि वेद्यं च परं च धाम
त्वया तत् विश्वमनन्तरुप ॥**

સર્વથી પહેલા દેવ આપ છે. પુરાણ પુરૂષ પણ આપ છે. આ જગતનું ઊંચામાં ઊંચું વસવાનું ઠેકાણું તે આપ છે. જાણનારપણું આપ છે. તેમ જાણેલી વસ્તુ પણ આપ છે. મોક્ષનું ઠેકાણું પણ આપ છે નહિ પાર આવે એટલા રૂપવાળા ભગવાન આખું જગત આપનાથી વ્યાપ્ત થઈ રહેલું છે.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૧૧ શ્લોક ૩૮

ओम वायुरनिवममुतमथेदं ભસ્માન્ત ગું શરીરં ।

ओम क्तो स्मर कृतगुंस्मर क्तो स्मर कृतगुंस्मर ॥

જીવ, જે શરીરનું ચેતનતત્વ છે. તે પંચમહાભૂતોનું બનેલો નથી, પણ અમર છે શરીર તો બળીને ભસ્મ થઈ વિનાશ પામે છે માટે હે કર્મશીલ મનુષ્યા ઈશ્વરનું અને તારા કરેલાં કર્મોનું સ્મરણ કર હે! પ્રયત્નવાન માનવી, તું કર્મ પ્રમાણે ફળ આપનાર ભગવાનનું સ્મરણ કર. અને તારા કર્મોને યાદ કર, તારી ગતિ તારા કર્મો પ્રમાણે થવાની છે.

ઈશોપનીષદ શ્લોક ૧૭

शेकमेव सुहाधर्मा, निघ्नप्यनुयाति यः ।

शरीरेण समं नाशं, सर्वमन्यद्विध भ्रष्टति ॥

શરીર ની સાથે સર્વ વસ્તુઓનો નાશ સજાયો છે, ધર્મ એજ એવો સાચો મિત્ર છે કે જે મરણ પછી પણ સદાય આત્મા સાથે સંકળાયેલો રહે છે. તેથી ધર્મનો કદી નાશ થવા દેવો જોઈએ નહિ, કારણ કે નાશ પામેલો ધર્મ નાશ કરે છે.

મનુસ્મૃતિ ૮.૧૭

ओम य आत्मदा जलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।

यस्यश्वायाऽमृतं पस्य मृत्युः कर्मै देवाय हविषा विधेम ॥

જે પ્રભુ આત્મિક અને માનસિક શક્તિ આપનાર છે. જ્ઞાનીઓ જેની ઉપાસના કરે છે અને જેનું વિશ્વનું સંચાલન પ્રશંસનીય છે તથા જેના આશ્રયમાં માગસ અમરતા પામે અને વિયોગ મૃત્યુને લાવનાર બને છે એવા આનંદસ્વરૂપ ભગવાન અમે અમારી સર્વ ભાવના સમર્પીએ છીએ.

ओम शमन्ने पश्चात् तप शं पुरस्तश्चमुत्तराश्च मधरात् तपैतम ।

शेकस्रोधा विहितो जातवेदः सम्यगोनं धेहि सुकृतामु लोके ॥

બધાને કર્મો પ્રમાણે તપાવનાર પરમાત્મના આ મૃતદેહના આત્માને પશ્ચિમ દિશાની ગતિમાં શાંત હો. પૂર્વ દિશામાં એને શાંતિ મળો. તેવી જ રીતે ઉતર, દક્ષિણ, ઉપર તથા નીચની બાજુઓ એને માટે શાંતિદાયક હો. હે સર્વજ્ઞ, તમે એક છો છતાં ઉત્પતિ, સ્થિતિ અને પ્રલયની શક્તિ વડે ત્રણે રૂપે જાણીતા છો. હે પરમાત્મના આ જીવાત્માને પુણ્યાત્માઓના લોકમાં સદગતિ આપો.

જૈન હિન્દુઓ માટે

નમો અરિહંતાણં । નમો સિદ્ધાણં ।
નમો આચરિયાણં । નમો ઉવજખાયાણં ।
નમો લોશે સલ્વસાહુણં । એસો પંથ નમુકઠારો ।
સલ્વ પાવખપણાસણો । મંગલાણં ચ સલ્વેસિં ।
પઠમં હવર્થ મંગલ ।
નમો અરિહંતાણં ।

અર્થાત: હું એને પ્રાણામ કરું છું જેણે આત્મિક શત્રુઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો છે. અગર અમે અમારા ક્રોધ, લોભ, ડર, અજ્ઞાન, વિગેરે દુર કરી શકીએ તો અમે અમારા શત્રુઓ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકીએ.

નમો સિદ્ધાણં ।

અર્થાત: હું એવા મનુષ્યને પ્રાણામ કરું છું જે સિદ્ધ પૂર્ણ થઈ ગયો છે. જેનામાં કોઈ દોશ નથી અને એ પ્રકાશનાં કિરણથી પણ પવિત્ર છે. ઉપરાંત આનંદમય, જ્ઞાની, ભવિષ્યાવેત્તા અને અમર છે.

નમો આચરિયાણં ।

અર્થાત: અમે આચાર્યોને પ્રાણામ કરીએ છીએ. એ એવા માણસ છે જે પહેલાં પોતે આચારણ કરે છે. અને પછી ઉપદેશ કરે છે. જે ગુરૂ કહેવાય છે.

નમો ઉવજખાયાણં ।

અર્થાત: અમે એવા મનુષ્યને પ્રાણામ કરીએ છીએ જે ઉપાધ્યાય છે. એ એવી વ્યક્તિ જે છે ભગાતાર જ્ઞાનનું અધ્યયન કરે છે. ધ્યાન ભગાવે છે. આત્મ નિરિક્ષણ કરે છે. અને જ્ઞાનમાં ઓતપ્રોત રહે છે.

નમો લોશે સલ્વસાહુણં ।

અર્થાત: અમે આ સંસારમાં દરેક સાધુ અને સંતો ને કોઈ ભેદભાવ વગર એની ન્યાતજાત, વંશ, રંગ અને રાષ્ટ્રિયતાનું ધ્યાન રાખ્યા વગર પ્રાણામ કરીએ છીએ.

એસો પંથ નમુકઠારો ।

સલ્વ પાવખપણાસણો ।

અર્થાત: અમે ઉપરનાં પાંચે મંત્રોને પ્રાણામ કરીએ છીએ. અને અમે અમારા દરેક પાપો તેમજ ભુલને અમાર જીવનમાંથી દૂર કરીએ છીએ.

મંગલાણં ચ સલ્વેસિં ।

પઠમં હવર્થ મંગલ ।

અર્થાતઃ આ અત્યંત પવિત્ર, દિવ્ય અને શુદ્ધ મંત્ર છે.

પરમધામ તરફ પ્રયાગ કરી જતા દિવ્યાત્માની અંતિમ યાત્રામાં હાજર રહી સૌ સગાંસંબંધી આત્મીય પરિવાર મિત્રોએ શ્રદ્ધાંજલિ આપી સદ્ગત પરિવાર પ્રત્યે સહનુભૂતિ બતાવી તે બદલ તેમજ આશ્વાસન સંદેશાઓ પાઠવી સદ્ગતની સ્મૃતિ આજીવન સૌના હૃદયમાં જળવાય અને પરમાત્મા સર્વને આ આઘાત જીરવવની શક્તિ આપે તેવી અંતઃકરણથી પ્રાર્થના કરી તે માટે સદ્ગતના કુટુંબીઓ આપ સર્વનો આભાર માને છે

સદ્ગતના આત્માની પરમશાંતિ માટે જગા પર ઉબા ઘઈ બે ઘડી મૌન પાળી પાળીશું.
ત્યારબાદ અંજલિ ગીત ગાઈશું.

અંતમાં કુટુંબના મુખ્ય વ્યક્તિ અમ્મિદાહની વિધિ માટે આગળ આવશો.

અંજલિ ગીત

હે નાથ જોડી પાચે પ્રેમથી સૌ માંગીએ
શરણુ મલે સાચું તમારું એ હૃદયથી માંગીએ
જે જીવ આવ્યો આપ પાચે ચરણમાં અપનાવજો
પરમાત્મા એ આત્માને શાંતિ સાચી આપજો
વળી કર્મના યોગે કરી જે કુળમાં એ અવતરે
ત્યાં પૂર્ણ પ્રેમે એ પ્રભુજી આપની ભક્તિ કરે
લખચોરાશી નંદનોને લક્ષમાં લય કાપજો
પરમાત્મા એ આત્માને શાંતિ સાચી આપજો
સુસંપતિ સુવિચાર સત્કર્મનો દર્ષ વારસો
જનમોજનમ સતસંગથી કિરતાર પાર ઉતારજો
આ લોકને પરલોકમાં તવ પ્રેમ રગરગ વ્યાપજો
પરમાત્મા એ આત્માને શાંતિ સાચી આપજો
મલે મોક્ષ કે સુખ સ્વર્ગના આશા ઉરે એવી નથી
દિયો દેહ દુર્લભ મનવીનો ભજન કરવ ભાવથી
સાચું બતાવી રૂપ શ્રી રણાછોઠ હૃદયે સ્થાપજો
પરમાત્મા એ આત્માને શાંતિ સાચી આપજો

ૐ ઘૌઃ શાંતિરંતરિક્ષા ગું શાંતિઃ
પૃથિવિશાંતિરાપઃ શાંતિરોઘ્નયઃ શાંતિઃ
વનસ્પતયઃ શાંતિઃ વિશ્વેદેવાઃ શાંતિઃ બ્રહ્મશાંતિઃ
સર્વ ગું શાંતિઃ શાંતિરેવશાંતિઃ સામા શાંતિરેધિ
ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

ભાવાર્થઃ અમો પરબ્રહ્મા પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે બ્રહ્માંડના સર્વ નક્ષત્રોમાં શાંતિ હો, ઘરતી માતા અને પાણીમાં શાંતિ હો, ઔષધિયો તેમજ વનસ્પતીઓમાં શાંતિ હો, દેવ દેવીઓમાં બ્રહ્મ શાંતિ પ્રદાન કરે, વિશ્વમાં શાંતિ હો, અમને શાંતિ પ્રદાન કરે! અમને શાંતિ પ્રદાન કરે!! અમને શાંતિ પ્રદાન કરે!!!

Organ Donation – The gift of life...

NHS Blood and Transplant (NHSBT) is a joint England and Wales Special Health Authority. Its remit includes the provision of a reliable, efficient supply of blood and associated services to the NHS in England. It is also the organ donor organisation for the whole of the UK and is responsible for matching and allocating donated organs.

It is quick and easy to join the NHS Organ Donor Register. Visit

www.organdonation.nhs.uk or contact our 24 hour a day donor line - 0300 123 23 23.

Letting your family know your organ donation decision will make it much easier for them to support what you want.

Every day across the UK around three people who could have benefited from a transplant die because there aren't enough organ donors. We need more people to agree to organ donation.

Anyone can join the NHS Organ Donor Register, age and medical conditions are not necessarily a barrier to donation.

One donor can save or transform up to nine lives through organ donation and transform even more by donating tissue.

There is a particular need for more black and Asian organ donors. People from Black and Asian communities have a higher incidence of conditions such as diabetes and certain forms of hepatitis, making them more likely to need a transplant. Black, Asian and Minority Ethnic patients make up a third of the active kidney transplant waiting list. Although some are able to receive a transplant from a white donor, for many the best match will come from a donor from the same ethnic background. Black, Asian and Minority Ethnic donors are needed to improve the chances of these patients getting the kidney transplant they need.

Whilst there may be some individual concerns relating to religious or cultural practices, all the major religions including Hinduism support organ donation.

NHS Blood and Transplant

Do something amazing today - Give Blood.

Organ donation - The gift of life.

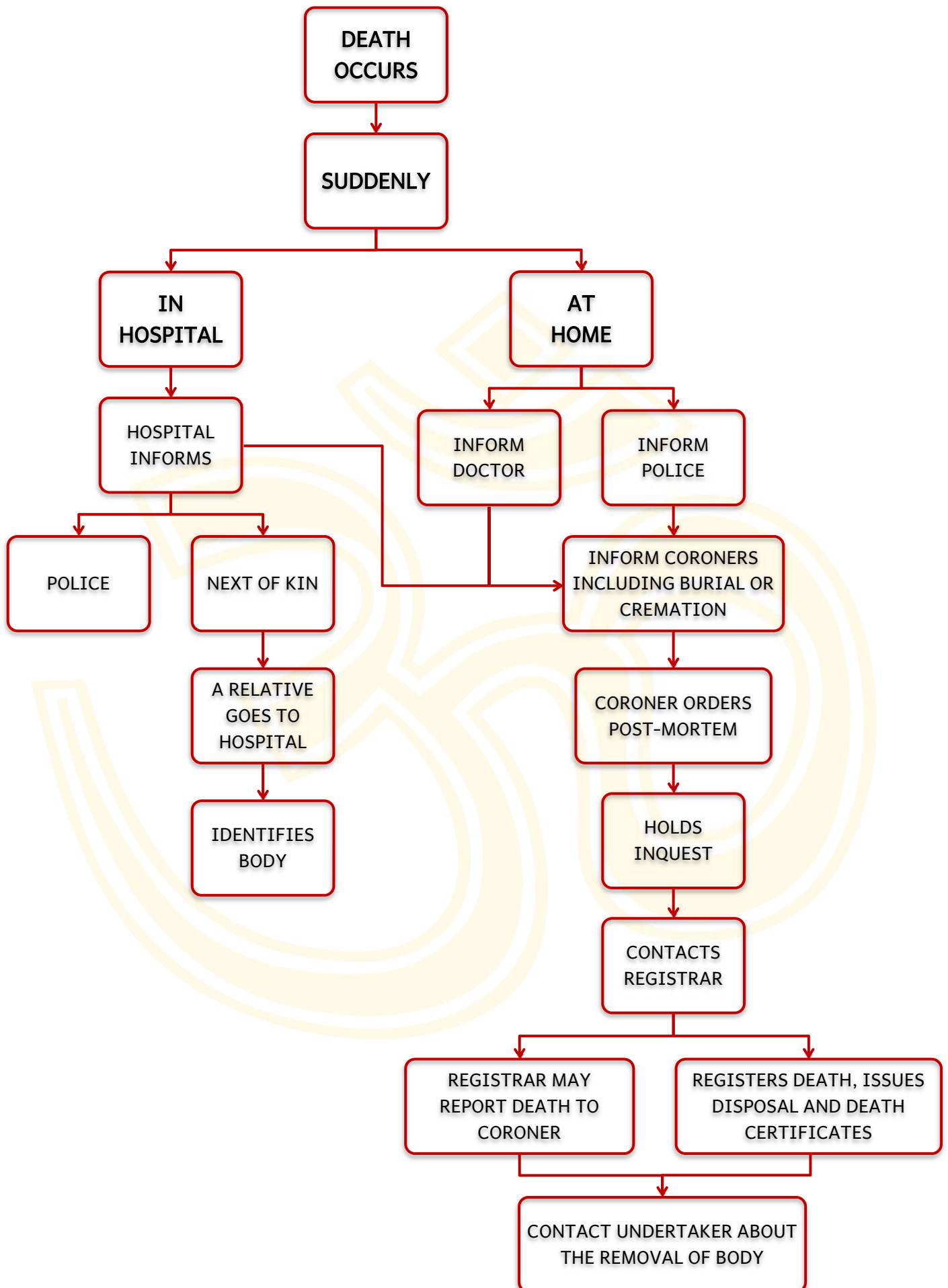

Patients with Asian heritage wait longer for a kidney transplant due to the lack of suitable organs.

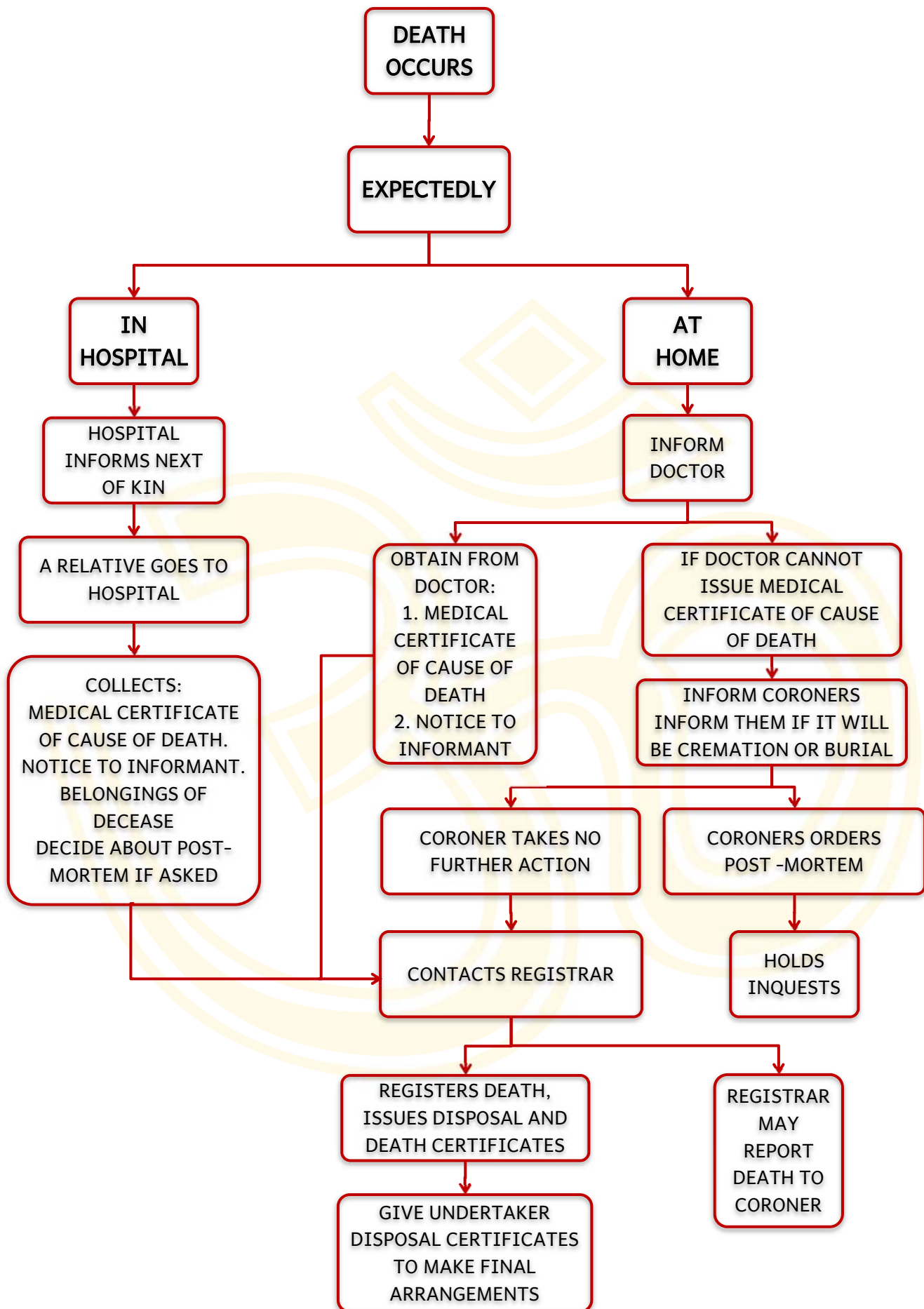
More Asian donors are needed to register as Organ Donor. Join today and help save lives.

Flow Chart No. 1 – Sudden death

Flow Chart No. 2 – Expected death

Introduction – Our requirements

Today, more Hindu families are settling in our ever expanding and progressing Northamptonshire, compared to previous years. Every family wishes to have a befitting company and support from relatives and community. Around 50 years ago, only handful of Hindu families settled in Wellingborough and in Northamptonshire. To fulfil their main requirements of happiness, peace, joy and to sustain the firm base of religion & spirituality; Hindus resolved to have a temple in Wellingborough. In 1977 this goal was achieved. New India League, an organisation run by Hindu families was formed which was later transformed into Wellingborough District Hindu Association, a charitable organisation with aim to progress its activities in promoting Hinduism.

We all know that death is unavoidable. One who takes birth must die. It is the one event that every one of us will have to face. Yet, when a death occurs in our family, we find ourselves shattered, stressed, overwhelmed by grief and a sense of irreplaceable personal loss.

At this time of utter grief the family is also required to make many decisions and choices with respect to the funeral, cremation arrangements, performance of religious rites, and meeting statutory requirements within the prescribed time frame.

It has been experienced that many of us in the local Hindu community feel overwhelmed confused and experience much uncertainty because cultural network-support has not available to many of us. Consequently, some Hindu families have undergone undue stress and strain in making the necessary arrangements in addition to that for bearing the loss of the beloved in the family.

At this time, a support system would help us as we move through our grief journey. While support from family and friends is vital, they may not fully understand the legal processes and to make the necessary arrangements for the last rites etc.

In light of these experiences, Wellingborough District Hindu Association (WDHA) decided to undertake the task of forming a Bereavement Support Group. The purpose of this group is to provide a network of support as needed by the respective family at the time of the sad death in a family. Upon request from the family, the Bereavement Support Group can supplement the families in this sad moment and provide all the necessary help and

guidance to carry out all the formalities and rituals from the death to the cremation ceremony.

Every effort is made to make this booklet as simple as possible in understanding the information regarding the process to follow. Whether the death is at home or in the hospital, sudden or expected, this booklet gives guidance as per the law and regulations of the UK as laid down in <https://www.gov.uk/after-a-death>. Refer also to Flow Charts on Pages 24 and 25.

The booklet has prayer mantras and some condolence messages for the families of the deceased. Simple verses from The Geeta and Vedas are included.

We hope that this humble attempt of ours will be beneficial to all the Hindu and Jain communities.

Statutory requirements in the UK

Following are some helpful points in getting prepared with the statutory requirements after death. Further and detailed information can currently be found <https://www.gov.uk/after-a-death>.

If someone dies at home and their death was expected (see Flow Chart on Page 21 & 22)

Call the family doctor and nearest relative.

If the death was expected, for example due to an illness, the doctor will give you a medical certificate showing the cause of death.

They will also give you a formal notice saying they have signed the medical certificate and telling you how to register the death.

Once the doctor has issued the medical certificate, and when you feel ready to do so, you can call a funeral director who will move the body to a funeral home.

If someone dies in hospital

The hospital will usually issue a medical certificate and formal notice. They will support you with the next steps you need to take.

The body will usually be kept in the hospital mortuary until the funeral directors or relatives arrange a chapel of rest.

There are 3 'must do' things in the first few days after someone dies as follows:

1. Get a medical certificate from a GP or hospital doctor to register the death.
 2. Register the death to get the documents you need for the funeral.
 3. Arrange the funeral - you can use a funeral director or arrange it yourself.
-

1. Contact your GP or hospital

2. Register the death

You should register the death within 5 days.

You can go to any register office but if you use the one in the area where the person died you will be given the documents you need on the day.

If you use a different register office the documents will be sent to the office in the area where the person died before they are issued to you. This means usually wait a few days.

Registering the death will take about 30 minutes - you will need to make an appointment.

For Northamptonshire, go to the web site - www3.northamptonshire.gov.uk. In the search option type - Death and then click on Death Registration then click on **Register a Death**

The appointment can be booked Online or a visit to the Registration Office

For Online click on **Make An Appointment**

To make an appointment at any one of the local Registration Offices, click on - **Where to Go**; This will give you local registration offices - Corby, Daventry, Kettering, Northampton, Oundle, Towcester, Wellingborough etc.

Who should register the death

A relative should register the death. If a relative cannot register the death, you can do it if you:

- were there at the time of death
- are an administrator from the hospital (if the person died in hospital)
- are in charge of making funeral arrangements

What you need to do

Take the medical certificate showing the cause of death (signed by a doctor) with you.

If the cause of death is unknown, sudden or unexplained it may be reported to the coroner.

The coroner will give you the documents you need, or they will send them direct to the registrar. The table below shows the documents needed.

Cause of death	Documents issued by coroner
Natural causes	Form 100A, or Pink Form 100B if there is a post-mortem - these forms are sent to the registrar, but sometimes given to you
Unnatural causes/not enough	Order for Burial (form 101) or Certificate for Cremation (form 6) so the funeral can take place - will be given to you; Certificate After Inquest (form 99 (rev)) - this states the cause of death and

Cause of death

evidence of natural causes

Documents issued by coroner

is sent to the registrar (the death is registered by the registrar with no-one present)

If form 100A or 100B is issued (i.e. there is no inquest)

If available (but do not worry if not), also take the person's:

- birth certificate
- marriage or civil partnership certificate
- NHS medical card

You will need to tell the registrar:

- the person's full name at the time of death
- any names previously used, e.g. maiden name
- the person's date and place of birth
- their last address
- their occupation
- the full name, date of birth and occupation of a surviving or late spouse or civil partner
- whether they were getting a State Pension or any other benefits

You should also take supporting documents that show your name and address (e.g. a utility bill) but you can still register a death without them.

Documents you will get

When you register a death you will get a Certificate of Registration of Death (form BD8). You may need to fill this out and return it if the person was getting a State Pension or benefits. (This will not be necessary if you are using the Government's Tell US Once service).

A death certificate, for which there will be a charge. If you need you can buy extra death certificates - these will be needed for sorting out the person's affairs and claims to pensions, saving etc. It is best to pay for several copies, because copies requested at a later date may be more expensive.

Ordinary photocopies are not accepted by some organisations, such as banks or life insurance companies.

3. Arrange the funeral

The funeral can usually only take place after the death is registered.

WDHA have negotiated a Hindu cremation and funeral service package at special rates with local funeral director.

'Tell Us Once' Service

Tell Us Once is a service that lets you report a death to most government organisations in one go.

When you register the death the registrar will:

- let you know if the service is available in your area
- give you the phone number
- give you a unique reference number to use the Tell Us Once service online or by phone

Before you use 'Tell Us Once'

You will need the following details of the person who died:

- date of birth
- National Insurance number
- driving licence number
- vehicle registration number
- passport number

You will also need:

- details of any benefits or entitlements they were getting, for example State Pension
- details of any local council services they were getting, for example Blue Badge
- the name and address of their next of kin
- the name and address of any surviving spouse or civil partner
- the name, address and contact details of the person or company dealing with their estate (property, belongings and money), known as their 'executor' or 'administrator'
- details of any public sector or armed forces pension schemes they were getting or paying in to

You need permission from the next of kin, the executor, the administrator or anyone who was claiming joint benefits or entitlements with the person who died, before you give their details

Organisations 'Tell Us Once' will contact

Tell Us Once will notify:

- HM Revenue and Customs (HMRC) - to deal with personal tax (you need to contact HMRC separately for business taxes, like VAT)
- Department for Work and Pensions (DWP) - to cancel benefits, for example Income Support
- Passport Office - to cancel a British passport
- Driver and Vehicle Licensing Agency (DVLA) - to cancel a driving licence and to remove the person as the keeper for up to 5 vehicles

- the local council - to cancel Housing Benefit, Council Tax Benefit, a Blue Badge, inform council housing services and remove the person from the electoral register
- public sector or armed forces pension schemes - to stop pension payments

Updating records

The **Tell Us Once** service can be used to report a death to several government departments in one go. The service is offered by most local authorities. You can arrange for an appointment to take place when you register the death, or you can access the service online or over the phone.

You will need to get a Tell Us Once reference number from the registrar.

Who else do I need to inform about the death?

When someone dies, you must get in touch with certain organisations to let them know as soon as possible.

(**Tip:** You may be able to use the **Tell Us Once** service to do some of this if it is available in your area)

The government departments that can be contacted in one go include:

- local services such as libraries, electoral services and council tax services
- the tax office
- the Driver and Vehicle Licensing Agency (DVLA)
- the UK Passport Agency
- HMRC for tax purposes

If your local authority does not offer the Tell Us Once service, you will need to contact separately these departments yourself.

You will need to return the driver's licence to the DVLA and the passport to HM Passport Office.

You may need to contact other organisations as well, such as:

- pension scheme provider
- insurance company
- bank and building society
- employer
- mortgage provider, housing association or council housing office
- social services
- utility companies
- GP, dentist, optician and anyone else providing medical care
- any charities, organisations or magazine subscriptions the deceased person made regular payments to

- the Bereavement Register, which removes their details from mailing lists and stops most advertising mail
- Banks and other financial organisations
- Contact the persons bank or mortgage, pension or insurance providers to close or change details of their accounts.

Some other regulations in United Kingdom

In UK, the last ritual must also take into consideration certain Health and Safety regulations and procedures as directed by the funeral directors. Among other things, these include the following:

- The four coconuts placed in the coffin are to be pierced or cracked before placing.
- One should not keep paper or any inflammable items in the coffin.
- No glasses/spectacles.

With the changing times it necessary to consider bringing in some changes to other traditional practices.

1. Precious items.. after the rituals are completed, sometimes precious clothes and ornaments are placed inside the coffin... this practice was introduced in our society with the main intention of charity. It is better to give these to charity instead.
2. Bouquets... costly boquets are bestowed as tributes... The money could be donated donated to a charity in needion.
3. Footwear... Hindus believe that the soul progresses toward the god after the cremation, so it is not appropriate to have any footwear.

Receiving WDHA bereavement support

- In a sad event of passing of a loved one in a family, a member of the WDHA Bereavement Support Group can be contacted for assistance. The names and phone numbers of the support group members can be found in the insert within this booklet or by contacting the Mandir / HCC Office – contact details included in the insert.
- Bereavement support will be provided only when specifically requested by the family.
- The member of the support group will simply provide information and suggestions to facilitate the requirements of the family based on their choices and decisions.

Assistance WDHA Bereavement Support Group can provide

The WDHA bereavement support group will assist in:

- Making funeral and cremation arrangements by acting as a liaison person between the family and the funeral directors.
- Helping family in any other way possible as per their request.
- Hindu religion recommends certain rites when death is imminent. When a loved one is near death, you may call the temple priest.
- The rites at the cremation can be performed by a Hindu Priest or any other person of your choice.

Arrangement of funeral and cremation services

WDHA regularly negotiates with some funeral directors, the costs for a Hindu cremation and funeral service package to offer special rates. It is also flexible and could be modified should a family so desire. Please contact Mandir Office for the current arrangements.

Facilities available from WDHA

During the sad event in the family, the Hindu Community Centre (HCC) hall is available for the funeral service and that is complimentary. The hall can be booked with prior details of time and date. Arrange with Hindu Community Centre, 148 Highfield Rd, Wellingborough NN8 1PL. Refer to insert leaflet for contact information.

Condolences and last respects

Friends and relatives of the deceased visit any hour of the day to give condolences, to the family who have lost the near and dear one. Although this is understandable, however the family fails to maintain their daily schedule. They do not get proper time for rest and meal or any other personal work.

To avoid this, it would be advisable to contact the family before visiting them. If the family are in agreement, we should try and maintain a pre-defined time with the family for friends and relatives to come and pay their respects. This arrangement will vary between families.

Floral Tributes

It is advised that this is arranged by the family as per their requirements.

The Hindu funeral rites

Ritualistic Hinduism is as much about scripture as it is about social, cultural and family history and traditions. Many Hindu families will have a cultural experience and traditions from which to assess their rituals and actions. Mothers, Fathers, Uncles, Aunts, Grandparents, etc will all guide us in the rights and wrongs of doing things. On top of that, Hindu families have generations of family history and traditions to base actions that need to be taken in any of life events.

There are no hard and set rules. There are a certain set of rituals that Hindus follow but we also take much from our separate traditions.

Follow the lead / example of your family tradition, or what is recommended by the Bereavement Support or the Priest. The choice is for the family to decide.

Hindu death rituals follow a fairly uniform pattern drawn from the Vedas, with variations according to sect, region and family tradition. Most rites are fulfilled by the family. Certain rites are traditionally performed by a priest but may also be performed by the family if no priest is available.

The WDHA Bereavement Group hopes that this booklet helps to offer some explanation to the rituals, which may appear boring and meaningless to some. Hopefully, many of our young people will find new significance and meaning in their religious and cultural tradition at the time of death, through this booklet.

The Hindu funeral rites will vary slightly according to the religious sect or wishes of the family of the deceased. Holy scriptures are read, mantras chanted and offerings made to God where mantras are chanted and scriptures read in order to prepare for the next stage of life.

A viewing will normally take place before a Hindu funeral for friends and families to pay the final respects. The rites have customs that take place around the body, including the covering of the body with flowers and various other items. Mourners walk around the coffin to bid farewell before it is closed and taken to the crematorium.

During the ceremony, often officiated by a Hindu priest, prayers will be offered and bhajans sung. Mantras and bhajans are recited by family and friends around the casket for the duration of the viewing as part of the Hindu funeral rites.

Rituals

It is with great God`s infinite grace that we are born as humans. In addition we are members of refined culture of Hindu clan. We are blessed to be recognised as Hindus. Right from the birth, from our ancestors we have received the values to follow and preserve our religion and way of life. *Sanskaran samyakkarna va sanskaraha* - meaning purify or to create is called *sanskar* (inner imprints). *Sanskar* is a process through which a person or matter becomes appropriate to the performance or task. In a way *Sanskar* is a process or method which provides suitability and qualification. *Sanskars* are of two types. External *sanskar* and divine *sanskar*. Pregnancy and all other following *sanskars*, prescribed by books of law are known as external *Sanskar*. *Pakyagna*, *haviyari*, *somyag* etc are known as divine *Sanskar*. With external *sanskars*, humans develop Brahmin and Saint like qualities. We develop the capability to achieve propinquity with their inner self and virtues. In our eternal Hindu religion and in human life, pregnancy to life`s last journey, every *sanskar* is bestowed through Vedic Mantras. *Sanskars* are not only religious, but have psychological base too. This is not a simple process, in fact it is a transcendental process which uplifts normal human soul to pious and divine well-being.

Function - Physical *Sanskar* ' *Pavanh Prataya cheh ch'*. *Manu* himself has penned our own ' *Manusmriti*'. It is among the first of 36 law volumes. It has 12 chapters (1214 verses). At the end of discussion regarding public life, social customs and society; various behavioural norms are mentioned. There are altogether 16 *sanskars*, including first pregnancy *sanskar* and last the cremation *sanskar* (rituals). The family and relatives of the dead should perform all the religious rituals, right from the death to cremation of the dead body with rightful preparations and try to fulfil the task peacefully. By doing this the soul of the deceased will attain peace and the family will get solace. It is a bitter reality that one day all have to leave this world. The dead body disintegrates in to the five elements but the parted soul is always remembered with fond memories. And if this happens then the person had a successful life.

Items required for final rites

This is a list of required items. However, under the circumstances if some of the items are not available, then the necessary rituals can still be carried out. This list may vary depending on the requirements of individual families

Chandan
Abil
Gulal
Kanku
Chokha (Rice)
Tal (Sesame seeds)
Jav (Barley)
Sandalwood Garland
Sandalwood (4)
Ganga Jal
Khichdi (wrapped in a handkerchief)
Gold or Silver (to be inserted in the mouth at the beginning of the final rites)
Pavitri Ring
Tulsi Mala
White cloth (2 pcs @ 2.5m)
Red cloth (1 pc - 2.5m)
Raakhi
Mindhol
Kanthi
Gaumutra
Coconuts (4)
Tulsi Paan
Diwo
Aggarbati
Butter (4 small packets)
Loose flower petals
Pind (4) made from Barley or Rice flour)
Fresh flower garland (optional)
Green Flags (4)
Tissue Box (1)

Traditional funeral rites

Rituals and prayers at home

For the peace of the deceased soul, solace of all relatives and family members; the soul has achieved unity with the Lord. With all his good deeds and penance, he may achieve greater levels with his forefathers and may be reborn as sinless soul with best physical body and accomplish all the good deeds. With this approach we should perform the scriptural ceremony for the deceased.

In Sanatan Dharma, the last rites are a very important aspect of human life. The last rites are performed with belief to provide peace to the departed divine soul and solace to the relatives.

Dhun (Hymns) to be chanted during the course of the rituals by all present.

Preparations before the deceased body is brought home

1. Before the deceased arrives at home, place white cloth (2.5m) on the floor, sprinkle *Gaumutra* or *Kanku*, rice and flowers on the white cloth to make the place remain holy (*Pavitra*)
2. All *Samagri* should be kept nearby. See list of required items on Page of this booklet).
3. Close relatives to remain nearby.
4. The deceased is to be brought into the house with the legs first.

Procedures after the deceased body is brought home

1. If possible, the deceased body should be place in such a way so that the head is towards the north and feet towards the south.
2. Light a *Divo* and place it near the photograph of the deceased.
3. Place some grain near the *Divo*.
4. Sankalp
5. Immediate members of the family should perform the following rituals:
 - a. Apply *Kanku Tilak* on the forehead of the deceased. (if the deceased is a widow apply Chandan Tilak instead of Kanku Tilak
 - b. Offer *Ganga Jal* and *Tulsi Paan* in the mouth.
 - c. Take some flower petals and offer them at the feet, join both hands, bow and say “*Jai Shri Krishna*”.
6. One of the sons then places a gold or silver piece in the mouth of the deceased.

7. Close relatives should then be given the opportunity to pay respects as per procedure 9. above.
8. The sons to then perform the following:
 - a. Wrap Tulsi Mala round the right hand thumb.
 - b. Place four coconuts – one each next to right and left shoulder and two at the feet.
 - c. Place sandalwood near the feet.
 - d. Place 4 Pinds on the right hand side of the body by the hand.
 - e. Place Sandalwood garland round the neck and also fresh flower garland if available.
 - f. Place 4 packets of butter near the 4 coconuts.
9. Close family members to take some flowers and go round the coffin four (4) times chanyong *Aum Namah Shivaay*.
10. One son takes a lit incense stick (Agarbati) and goes 4 times around the coffin the touch the lit part of the insence stick on the right toe; put off the insence stick and place it by the feet.
11. Close family members to say Aum Aum Aum (three times) and whisper their last thoughts in the right ear of the deceased.
12. Wife (Widow) of the deceased (as applicable) to take her nose ring together with two bangles (Khadak) and place these next to the hands of the deceased husband.
13. Request everyone present to pay their last respects.
14. After the above rituals are completed, the family members can place any item of clothing ((e.g. Shawl/Sari) on the deceased.
15. Anyone else who would like to place an item of clothing can do so after the above.
16. Finally, lay a white cloth to completely cover the deceased.
17. Place ALL the remaining Samagri and flowers left.
18. Place the cloth laid below the coffin into the coffin.
19. Before closing the coffin, chant the following three (3) times:
(Full name of the deceased) *na sarvay vaishnav janona Jai Shri Krishna*.
20. Coffin is to be carried out on shoulder out of the house with the feet side out first. Every one to chant *Ram Bolo Ram*. Briefly rest the coffin at the house entrance and at the crematorium (on the stands in both instances).

Vedic funeral rites & hymns

The following steps are taken to prepare the material remains of the deceased for cremation by the Purohit/Pandit.

1. The rites depend on time, place and circumstances. The body of the deceased should be brought home from the Funeral Directors.
2. The deceased should be placed in such a way that the head is towards the North and feet towards the South
3. The next of kin should be asked to come and perform the rites.
4. A Dipak (lamp) should be lit and placed on the right side of the deceased in close proximity to its head.
5. Some grain should be put near the deceased by the *dipak* (lamp)
6. Next of kin should be made to sit on the right hand side to offer *Pinda* to the departed soul. The *Pinda* consists of a mixture of wheat flour, linseed (til) and sugar. Five *pindas* are offered to the deceased by placing them on the ground or on the chest. Nobody should cry at the time of the Pinda Ceremony. Five *Pindas* which are meant for body, exit door, cross road, resting place, cremation place/pyre are to be placed in the coffin box.
7. Then this Sankalpa is recited:

Today_____ Day_____

Month_____ Paksha (Krishna or Shukla)

Name_____ Gotra_____ Pretasta, Pretatva

NIVRITYARHTHAM UTTAM LOA PRAPTYARTHAM

AURDHVADAIHIKA KARMA KARISHYE

8. Then the next of kin takes flower or dry grass (Kusha) to sprinkle water over the deceased and this mantra is recited:

***OM APO HISHTHA MAYO BHUVAH TAN OORJE DADHATANA
MAHERANAYA CHAKSHASE***

***OM YO VAH SHIVATAMO RASASTASYA BHAYATE HA NAH
USHATEERIVA MATARAH TASMA ARANGAMAMAVO***

YASYA KSHAYAYA JINVATHA

APO JANAYATH CHA NAH

9. Then put Tulsi leaves in the Ganga water and put some in the mouth of the deceased, reciting three times these mantras:

- a. *AUM KESHAVAYA NAMAH*
- b. *AUM NARAYANAYA NAMAH*
- c. *AUM MADHAVAYA NAMAH*

Put Tulsi Mala round the deceased neck, put Sandal paste on the forehead and place Sandal wood and Sandal Powder. Then *ghee* offerings are made, like Agnihotra (*Havan*), to the deceased reciting these mantras:

<i>AUM PARAJAPATAYE SWAHA</i>	<i>IDAM PRAJAPATAYE NAMAH</i>
<i>AUM INDRAYA SWAHA</i>	<i>IDAM INDRAYA NAMAH</i>
<i>AUM AGNAYE SWAHA</i>	<i>IDAM AGNAYE NAMAH</i>
<i>AUM SOMAYA SWAHA</i>	<i>IDAM SOMAYA NAMAH</i>
<i>AUM YAMAH SWAHA</i>	<i>IDAM YAMAH NAMAH</i>
<i>AUM MRITYAYE SWAHA</i>	<i>IDAM MRITYAYE NAMAH</i>
<i>AUM BRAHMANE SWAHA</i>	<i>IDAM BRAHMANE NAMAH</i>

After this, three more offerings of *ghee* are made with these mantras

<i>AUM BHOOH SWAHA</i>	<i>IDAM AGNAYE NAMAH</i>
<i>AUM BHUVAH SWAHA</i>	<i>IDAM VAYAVE NAMAH</i>
<i>AUM SVAH SWAHA</i>	<i>IDAM SURYAYA NAMAH</i>

10. After this, give offering with the *Havan Samagri* reciting these mantras

- AUM AYURYAGNENA KALPATAM PRANO YAGNENA KALPATAM*
CHAKSHUR YAGNENA KALPATAM SHROTRAM YAGNENA KALPATAM
VAGYAGNENA KALPATAM MANO YAGNENA KALPATAM
ATMA YAGNENA KALPATAM BRAHMA YAGNENA KALPATAM
JYOTIR YAGNENA KALPATAM SVAR-YAGNENA KALPATAM
PRISHTAN YAGNENA KALPATAM YAGNO YAGNENA KALPATAM

11. After this, take a dry coconut, fill it with til (linseed) and *ghee*, place on the deceased's forehead and recite these mantras

- ASOU SWARGAYA LOKAYA SWAHA JVALATU PAAVAKE*

12. Pour *ghee* (dhara) and recite these mantras::

**OM VASOJ PAVITRAMASI SHATADHARAM VASOH PAVTIRAMSIH
SAHASTRADHARAM DAVASTVA SAVITA PUNATU VASOH
PAVITRENASHATADHARENA SUPTVA KAMADUKSHVAH SWAHA**

13. After this, deceased should be taken to the Crematorium ground. On the way, the following mantras should be recited:

- a. **RAMA NAMA SATYA HAI**
- b. **HARI AUM TAT SAT**
- c. **AUM NAMAH SHIVAYA**
- d. **SHRI RAMA JAYA RAMA JAYA JAY RAMA**

Procedures at the cremation hall

Prayer for the deceased soul

**OM BHUR BHUVAH SWAY TASTSAVITUR VARENYAM BHARGO DEVASYA
DHIMAHI DHIYOYO NAH PRACHODAYAT
OM TRAYABAKAM YAJAMAHE SUGANDHIM PUSHITVARDHNAM
URVARUKMIV BANDHANAN MRUTYOMUKHISYA MAMRURAT**

Tribute - Address to the family of the deceased

Dear Relatives

Today we have gathered to be present in the last journey of late name who left for the heavenly abode on date

Ever merciful Lord *Bholenath, Shamb Sadashiv, Shivshambhu, Aashutosh Bhagwan Harhar Mahadev*, we pray to you from the bottom of our heart, at this moment of grave despair please bless the pious soul with eternal peace. And may the family, relatives and friends find the courage to bear the acute loss. We have boundless faith, the almighty will definitely accept our most sincere prayers for the deceased soul.

The body is composed of earth, water, light, air and sky. And today in a moment, the body will blend in these five elements. The one who is born has to die. Death is vital. Nobody can deny it. And there is no prevention possible. We fail to perceive the mysterious momentum of the Almighty. Beginning and end, formation and disposition, rise and decline, creation and destruction, birth and death - a continual process. To liberate ourselves (from this process) is to forget the pain, and hence to forget the pain we need to learn to accept the reality of death. which is bound to happen, which is the truth of life, why should not we accept it. When we celebrate the birth then why do we mourn death? We should not mourn

death but should welcome it. Goswami Tulisdas`'s *Ramcharitmansa* has discussed eleven deaths in a row. If we understand this then the present life becomes a celebration and idea of happiness and unhappiness fades away. Or else we accept both happiness and unhappiness; hence the death transforms in to salvation. Salvation means the liberation from the concept of happiness and unhappiness. The thought is abolished in death. We garland the dead body or not; does not make any difference. It accepts everything. Death is salvation. Need to demolish three things - falsification for the future, grief of the past and concern for the future.

Param Pujya Moraribapu has a narrated a scriptural story and statements about human death in his simple style for seven days. Our immense desire to live and our fascinations has made the death fearsome. The fear of death has resided in all human beings. Death can be made auspicious. Something which is inevitable is auspicious destiny. Lord Krishna has addressed the world as ocean of death. Ocean is grand so is death '*Samundra manthna*'. If we too churn the ocean of death as '*Samudra manthan*' then we will be liberated from the fear of death and the fascination of the present. Death is not death, to understand this, we need depth. Depth has many mysteries. And whosoever dips into this depth is bound to emerge with the nectar vase. We are not the children of death, we are the children of nectar. Death is certain. We need to learn the lessons of life. Why we need to mourn something that is definite? Embrace it with joy.

Death is yagna (sacrifice, oblation). Death is Havana (sacrifice, oblation). We consider it as inauspicious but it is a process of sacrifice. We have been scared by the talks of death. But one who chants Ramnam, has no fear. By chanting Ramnam one can be victorious against death. One cannot forget death without chanting Ramnam. Death accelerates a new birth. This is the justice of Bhagwat Geeta. Be attentive. Listen to teaching of great sages, listen to Bhagwat Geeta. Chant God`s name. By doing so one won`t be afraid of death. Death itself will liberate us. Death will transform in to salvation.

While preaching Arjun, Lord Yogeshwar Krishna has also preached the entire human clan. With the guidance from Bhagwat Geeta we need to understand that the body is perishable; it is not wise to mourn it. Learned men do not mourn the dead nor the alive. Because they know, one day they too are going to die. The senses that experience happiness and joy, cold and warmth are fickle. It is momentary, abandon it. The pleasures that we relish are due to the destiny, and when we lose it we get agitated by remembering it; but all this is

momentary. It's all false and perishable. Pleasures are not everlasting and neither the capacity of senses to relish it.

The body is relies on sanskar and sanskar on mind. The selfishness of mind is constrained, be steady and calm and annihilation of last sankar is the process. Discontinuation of the link of sanskar is the end of the body. This soul neither dies nor is ever born. Soul is truth, constant, eternal and ancient. The body can be destroyed but not the soul. Who we are? Soul! We are the disciples of soul. Soul, almighty and universe are one. All the souls in foreign land are same. So in the whole world if someone practices the soul then he is practices universal religion, though he may be Christian, Muslim, Jew or anything else. When in the war of Mahabharat, the son of Arjun, Abhimanyu is killed in the encircled trap, Arjun devastatingly mourns his death. At that time Lord Krishna preaches the difference between the perishable body and soul in Shrimas Bhagavad Gita.

Verses from The Bhagavad Gita

***NA JAYATE MRIYATE VA KADACIN
NAYAM BHUTVA BHAVITA VA NA BHUYAH
AJO NITYAH SASVATO 'YAM PURANO
NA HANYATE HANYAMANE SARIRE***

The Soul is never born not dies; nor does it become only after being born. For it is unborn, eternal, everlasting and ancient. Even though the body is slain, the soul is not.

Shrimad Bhagavad Gita Chapter 2 Verse 20

***VAASAAMSI JIRNANI YATHAA VIHAYA
NAVANI GRHNATI NARO 'PARANI
TATHA SARIRANI VIHAYA JIRNANY
ANYANI SAMYATI NAVANI DEHI***

As a man shedding worn-out garments, takes other new ones, likewise the embodied soul, casting off worn-out bodies, enter into others which are new

Shrimad Bhagavad Gita Chapter 2 Verse 20

***NAINAM CHINDANTI SASTRANI
NAINAM DAHATI PAVAKAH
NA CAINAM KLEDAYANTY APO
NA SOSAYATI MARUTAH***

Weapons cannot cut it nor fire burn it, water cannot wet it nor can wind dry it.

Shrimad Bhagavad Gita Chapter 2 Verse 23

**JATASYA HI DHRUVO MRTYUR
DHRUVAM JANMA MRTASYA CA
TASMAD APARIHARYE 'RTHE
NA TVAM SOCITUM ARHASI**

For in that case death is certain for the born, and rebirth is inevitable for the dead. You should not, therefore, grieve over the inevitable.

Shrimad Bhagavad Gita Chapter 2 Verse 27

**AVYAKTADINI BHUTANI
VYAKTA-MADHYANI BHARATA
AVYAKTA-NIDHANANY EVA
TATRA KA PARIDEVANA**

Beings are unmanifested in their beginning, manifested in their middle state, O Arjuna and unmanifested again in their end. What is there to grieve about?

Shrimad Bhagavad Gita Chapter 2 Verse 28

**TVAM ADI-DEVAH PURUSAH PURANAS
TVAM ASYA VISVASYA PARAM NIDHANAM
VETTASI VEDYAM CA PARAM CA DHAMA
TVAYA TATAM VISVAM ANANTA-RUPA**

Arjuna said: You are the original Personality of Godhead. You are the only sanctuary of this manifested cosmic world. You know everything and you are all that is knowable. You are above the material modes. O Limitless form! This whole cosmic manifestation is pervaded by you!

Shrimad Bhagavad Gita Chapter 11 Verse 38

**VĀYURANILAMAMṚTAMATHEDAṀ
BHASMĀNTAṀ ŚARĪRAM |
OM KRATO SMARA KṚTAṀ SMARA KRATO SMARA KṚTAṀ SMARA //**

Let (my) vital focus now attain the (all pervading) immortal Air; (and) now let this body be reduced to ashes. Om, O my mind remember – remember all that has been done.

Isha Upanishad Verse 17

**EKMEV SUHYADDHARMO
NIDHNEPYANUYATI YAHA,
SHARIRE SAMAN NASHAM SARVAMANYADVI GACHCHATI**

Everything is destroyed together with body but Dharma, the only true friend clings to the soul even after death. That is why we should never let Dharma to be destroyed because this destroyed Dharma (i.e. Adharma) destroys us.

***AUM YA ATMADA BALDA YASYA
VISHVA UPASATE PRASHISHAM YASYA DEVAH
YASYA CHAYAAAMRTITAM YASYA MRITYUH
KASMAI DVVAYA HAVISHA VIDHEMA***

We offer our worship to the Blissful God, who gives strength and spiritual power, whose orders are carried out by enlightened persons and luminous objects. Whose grace is immortality and whose disfavour is death.

???

AUM SHAMAGNE

O Effulgent God. Thou art the judge, who dispense justice to everyone according to his or her deeds. May there be peace to the soul in the westward direction, may there be peace in the east, the North, the South and all directions. O God thou art the creator, the preserver and destroyer of this universe. Please grant a worthy abode to this soul.

???

***ASATYO MAHE THI, PRABHU PARAM SATYE TU LAEE JA
UNDA ANDHARE THI, PRABHU PARAM TEJE TU LAEE JA
MAHA MRUTYU MATHI, AMRUT SAMIPE NATH LAEE JA
TU HINO HU CHHU TO, TUJ DARISHANA DAN DAEE JA***

Let us be guided towards the path of truth and honesty,
Let us get through the darkness into the light,
So, in death, we are one step closer to our goal (moksha.)
With your exemplary presence we can eliminate our inner enemies

Viddhi for Jain Hindu

Navakaar Mantra

NAMO ARIHANTAANAM

NAMO SIDDHAANAM

NAMO AARIYAANAM

NAMO UVAJJHAA YAANAM

NAMO LOE SAVVA SAAHUNAAM

ESSO PANCH NAMUKKAARO

SAVVA PAVAAPPANAASANO

MANGALANAN CHA SAVVESIM

PADHAMAM HAVAI MANGALAM

NAMO ARIHANTAANAM

We bow to that person who has conquered his inner enemies. If we can get rid of our anger, greed, fear, ignorance etc., we have conquered the enemy within.

NAMO SIDDHAANAM

We bow to the person who is “Siddha”, who is perfect. In him there are no vices, he is purer than light and full of bliss, knowledge, vision and is immortal.

NAMO AARIYAANAM

We bow to the “Acharyas”. These are people who practice first and then preach. They are the preceptors.

NAMO UVAJJHAA YAANAM

We bow to the person who is an “Upadhyaya”. This is a person who is constantly near knowledge, who studies, meditates, self-introspects and is enlightened with knowledge.

NAMO LOE SAVVA SAAHUNAAM

We bow to all the saints and “Sadhus” in their world without discrimination and relevance to their cast, creed, colour and nation.

ESSO PANCH NAMUKKAARO

SAVVA PAVAAPPANAASANO

We bow to the above five “Mantras” and remove all sins and dust from our life.

MANGALANAN CHA SAVVESIM

PADHAMAM HAVAI MANGALAM

This is the holiest of the “Mantras”, the most divine and pure

Anjali Geet

*HE NAATH JODI HAATH PAYE PREMTHI SAU MANGIYE .
SHARANU MALE SACHU TAMARU AE RUDAYTHI MANGIYE...
JE JIV AVYO AAP PASE CHARANMA APNAVJO
PARMATMA AE ATMANE SHANTI SACHI AAPJO...*

O Lord! we are praying to you from the bottom of our hearts that please take us in and lend us shelter (meaning give us your true devotion), A soul which has come to you please lend him shelter O great soul (GOD) please give him (the soul) the eternal piece.

*VADI KARMANA YOGI KARI JE KUDMA AE AVTARE
TYAN POORNA PREME O PRABHUJI APNI BHAKTI KARE
LAKH CHORASI BANDHANONE LAKSHMA LAI KAPJO
PARMATMA AE ATMANE SHANTI SACHI AAPJO...*

While, he might get his birth in a lineage(royal or poor) based on his own karma, We wish that he truly devotes himself to you o great God. Consider it as your target to liberate the soul from the cycle of 84 millions rebirths(it is said in hindu mythology that a soul goes through 84 millions different species of life before finally being born as a human; it is strongly believed that only the almighty has the power to liberate the soul from this cycle) O great soul (GOD) please give him (the soul) the eternal piece.

*SUSAMPATI SUVICHAR SAT KARMANO DAE VAARSO
JANAMO JANAM SAT SANGTHI KIRTAR PAR UTARJO
AA LOKNE PARLOKMA TAV PREM RAG RAG VYAPJO
PARMATMA AE ATMANE SHANTI SACHI AAPJO...*

O Lord! bring him pious wealth, wisdom and pious companionship and bring him through all the troubles with true devotion towards you. May your love spread through both worlds (earth and the other world where we go after death). O great soul (GOD) please give him (the soul) the eternal piece.

*MALE MOKSH KE SUKH SWARGNA ASHA URE EVI NATHI
DIYO DEH DURLABH MANVINO BHAJAN KARVA BHAVTHI
SACHU BATAVI ROOP SHREE RANCHHOD RUDYE STHAPJO
PARMATMA AE ATMANE SHANTI SACHI AAPJO...*

We are not hoping to find salvation or the pleasures of heaven for that soul, if he finds rebirth as a human(which is rare), devotion (here prayers) towards you should be his aim show him your true mystic form and we hope that your true form (meaning devotion) gets established in his heart (during his rebirth as a human) O great soul (GOD) please give him (the soul) the eternal piece.

Shanti Pathh

OM DYAUH SHANTI RANTARIKSHAM SHANTIH

PRITHVI SHANTIRAPAH SHANTIH

OSHADHAYAH SHANTIH VANASPATAYAH SHANTIH

VISHVEDEVAAH SHANTIH BRAHMA SHANTIH

SARVAM SHANTIH SHANTIREVA SHANTIH

SAAMAA SHANTIREDHIH

OM SHAANTIH, SHAANTIH, SHAANTIH!

May peace radiate there in the whole sky as well as in the vast ethereal space everywhere.

May peace reign all over this earth, in water and in all herbs, trees and creepers.

May peace flow over the whole universe.

May peace be in the Supreme Being Brahman.

And may there always exist in all peace and peace alone.

May peace prevail upon us and all beings!

Acknowledgement and references

WDHA would like to extend heartfelt appreciations to everyone who have helped and given their timeless effort in the preparation of this booklet.

References:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.

